

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

4. číslo | ročník V. | listopad 2016 | cena 25 Kč

Bohumil Doležal:

**Babiš se Zemanem jsou děsivější
než Fico nebo Orbán**

**Polská literární reportáž
se zabydluje v Česku**

**Ukrajina klopýtá,
ale i tak utíká sousedům**

■ Úvodník

Americké sny (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
-------------------------------------	---

■ Téma: Česko po volbách a před volbami

Sobotkova krajská past (<i>Antonín Berdych</i>)	4
Tři prezidenti a jeden Babiš (<i>Tomáš Fošum</i>)	5
Netradiční srovnání českých ministrů financí (<i>Tomáš Orlík</i>)	7
Je to v pytlíku (<i>Marie Jüptner Medková</i>)	7

■ Rozhovor

Orbán a Fico? Babiš se Zemanem jsou děsivější (<i>Tomáš Fošum</i>)	9
--	---

■ Střední Evropa

Německo rok před volbami. Nastane merkexit? (<i>Marie Bydžovská</i>)	12
Potrasy jako kouřová clona (<i>Wojciech Hofmański</i>)	13
Michal Kováč: Prezident, který bojoval za lepší budoucnost (<i>Marián Balázs</i>)	14
Ukrajina klopýtá. A přesto utíká sousedům (<i>Michal Lebduška</i>)	15
Časopis, jenž se utkal s marxismem (<i>Łukasz Kołtuniak</i>)	17
Národovci a Putinovi přátelé ve střední Evropě (<i>Ondřej Šlechta</i>)	19

■ Kultura

Krvavá olympiáda – realita a film (<i>Alena Mikolášková</i>)	21
Polská literární reportáž zapouští kořeny v Česku (<i>Anna Plasová</i>)	22
Ke skautům na Staromák na kafe... (<i>Kateřina Hamplová</i>)	24
Čajování před sametovou revolucí (<i>Hubert Hátle</i>)	25

■ Historie

1966 – klíčový rok polských dějin (<i>Maciej Ruczaj</i>)	27
--	----

■ Zraněná města

Plzeň mezi průmyslem, kulturou a zapomenutím (<i>Jan Holovský</i>)	29
--	----

Demokratický střed

4/2016, vydáno v listopadu 2016, ročník V.

adresa: Petr Zenkner, Koněvova 240, 130 00 Praha 3,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Ladislav Havelka

Jan Jüptner, Kateřina Hamplová, Pavel Cechl, Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Aleš Orlík, logo: LUSEL

vydavatel: občanské sdružení Demokratický střed

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Demokratický střed uzavírá pátý rok své existence. Na jednu stranu to neuvěřitelně rychle uteklo, na stranu druhou listopad 2012, kdy vyšlo první číslo, vypadá v leččems jako dávnověk. Například by tehdy asi nikoho nenapadlo, že by se prezidentem Spojených států mohl stát někdo jako Donald Trump. Tedy nevypočitatelný jedinec, který v kampani nasliboval tolik, doufejme, nespílitelných věcí, až se kolikrát musel člověk štípnout, jestli se mu to nezdá. Po Trumpově vítězství se i u nás vyrojily okázale nehysterické komentáře, jak američtí voliči vytrestali od reality odtržené elity. Ty si ostatně prý zasluhují potrestat nejen v Americe, ale i leckde jinde. Jenže kdo tu vlastně trestá koho? Oněmi elitami se asi míní řádně zvolení politici. Přičemž v demokratických systémech má každý občan právo nejen volit, ale i být zvolen. Na politickou dráhu se tak může dát skoro každý. Případný úspěch záleží jen na péli, štěstí a schopnostech dotyčného. Zkrátka nikdo nikomu nebrání, aby selhávajícím politikům předvedl, jak mají dělat svou práci.

Nejen Trumpovo vítězství ukazuje, že západní demokracie mají v současnosti velký problém. Jako by došla velká pozitivní témata a politika se stávala čím dál tím více vyprázdněnou. Nedostává se nám hlavně lidí, kteří by ona velká témata vymysleli a případně i dokázali v politice věrohodně prodat. Čí je to vina? Bezpochyby elit.

Jenže kterých? Nejspíš těch, které se politice vyhýbají. Dá se tedy říci, že v nejrůznějších volbách byly poraženy elity, jež vůbec nekandidovaly a politiky zpravidla pohrdají. A samozřejmě v nich rovněž prohrály politické elity, které ale dost možná skutečnými elitami vůbec nejsou.

Když onen zmatek s trestáním elit přeneseme na českou půdu, otazníků jen přibývá. Koho přesně český volič potrestal zvolením Miloše Zemana nebo Andreje Babiše? Tedy mimo jiné usvědčeného lháře bez pozitivního programu a oligarchy nacházejícího se v dříve těžko představitelném střetu zájmů? Trestání špatných politiků

zvolením někoho ještě daleko horšího vypovídá spíše o společnosti než o samotných poražených politicích. Jedná se zde totiž o základní nepochopení, jak funguje liberální demokracie. Na ní se různou měrou podílejí všichni občané, a nesou tak za ni odpovědnost. Inspirovat bychom se mohli úplně jiným

americkým prezidentem než tím nedávno zvoleným. „Neptej se, co může udělat tvá země pro tebe. Ptej se, co ty můžeš udělat pro svou zemi.“ Jasně, dnes to zní pateticky, až budovatelsky. Ale burcující slova Johna F. Kennedyho vyjadřují v kostce správné chápání demokracie. A hlavně představují úplně jiný americký sen než noční můru s tváří Donalda Trumpa, která se nedávno stala skutečností.

Tomáš Fošum

Americké sny

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Nejsme financováni z grantů, každý předplatitel je pro nás důležitý

- ☛ Roční předplatné (4 čísla) i s poštovným za 180 Kč
- ☛ Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz
- ☛ Číslo účtu: **2400332468/2010**

Sobotkova krajská past

Krajské volby 2016 byly dopředu chápány jako určité referendum o postavení ČSSD nejen v regionech. Po osmi letech u moci se očekávalo, že socialisté budou muset část svých pozic v krajích nedobrovolně vyklidit. Nicméně jednoznačná prohra s Babišovým ANO vyvolala ve stranickém vedení paniku, která nebývá dobrým rádcem. ČSSD Bohuslava Sobotky tak nadále umetá Andreji Babišovi cestu k vítězství v blížících se sněmovních volbách.

Nejprve suchá fakta: jednoznačným vítězem krajských voleb se stalo Babišovo ANO, které vyhrálo v devíti regionech. Dvě první místa zbyla na ČSSD, po jednom vítězství v krajích si připsali KDU-ČSL a Starostové pro Liberecký kraj. Sociální demokracie dopadla z hlediska podpory voličů nečekaně špatně, a to i v souběžně konaných senátních volbách, v nichž získala pouze dvě křesla. Následovalo skládání krajských koalic, při němž ČSSD částečně zmírnila volební neúspěch, když vyjednala pět hejtmanských křesel. ČSSD však po osm let ovládala téměř všechny krajské vlády. Jelikož jde na české poměry stále o masovou stranu s regionální strukturou, je logické, že ve chvíli, kdy ztrácí přístup k moci, se mezi straníky zvedá vlna nevole.

ČSSD jako oběť vlastních válek

Lze spekulovat, zda příčinou neúspěchu ČSSD je ostuda okolo tzv. policejní reformy, nebo chaotické zmítání se v pavučině čínského vlivu. K úpadku strany jistě vydatně dopomáhá prezident Miloš Zeman, který nevynechá žádnou příležitost k tomu, aby vedení ČSSD mediálně poranil. Stranu však především sráží – a to stejně jako vícekrát v minulosti – vnitřní spory a slabost nejvyššího vedení.

ČSSD už několik let otřásá boj tzv. lánských pučistů s premiérem a jeho věrnými. Krajské a senátní volby sice napomohly politicky odrovnat hlavní pučisty, jihomoravského hejtmana Michala Haška a místopředsedu Senátu Zdeňka Škromacha, ale další pučista, jihočeský hejtmán Jiří Zimola, naopak posílil. Bývalý senátor Škromach se sice po své porážce evidoval jako nezaměstnaný na úřadě práce v Hodoníně (!), zůstává ale aktivní v médiích i uvnitř strany. A bývalý vůdce vnitrostranické opozice Hašek také neskládá zbraně, naopak usiluje o návrat do celostátní politiky. Hovoří se například o jeho kandidatuře v příštích sněmovních volbách. Hejtmana Jiřího Zimolu už část strany přímo označuje za budoucího Sobotkova nástupce.

Čínská zeď okolo městského voliče

Reakcí předsedy ČSSD Bohuslava Sobotky na tento chaos byla deklarovaná snaha o oslovení městského voliče a volání po novém politickém stylu. Když přijde politická bouře, je lépe jet na vlně než jí být smeten – touto radou se Sobotka pravděpodobně řídí. Krátce po volbách ovšem vypukla aféra spojená s návštěvou dalajlámy v Praze. V reakci na jeho setkání s ministrem kultury Danielem Hermanem podepsali předsedové obou komor parlamentu, premiér i prezident bezprecedentní prohlášení,

kterým deklarovali podporu strategické vazby s Čínskou lidovou republikou.

Kontext tohoto podpisu vyvolal bouřlivou reakci, která rozhodně překročila sociální bublinu lidskoprávních aktivistů. Ani nezainteresovaný volič totiž nemá rád, když se vedení státu sklání před autoritativním Pekingem. Jediným škrtem pera tak mohli sociální demokraté Sobotka, předseda Senátu Milan Štěch i předseda Poslanecké sněmovny Jan Hamáček své vysněné liberální voliče odepsat. V kontrastu s tímto názorovým kroucením se byl postup Andreje Babiše: význam čínských investic do Česka – oprávněně – zbagatelizoval a opatrně ministra Hermana podpořil.

ČSSD a premiér Sobotka osobně se ocitli v pasti. Z jedné strany je od liberálních voličů ohradila čínská zeď lobbistických zájmů, ze strany druhé jim radikálnější hlasy mohou

Domluveno. Budeš ministrem místo Dienstbiera.

Foto: Facebook/BohuslavSobotka

brát komunisté či zmrtvýchvstalý populistu Tomio Okamura v koalici s šéfem Zemanovců Janem Velebou. A vpravdě geniální marketing Babišova ANO dokazuje nemožné, když odsává hlasy ze všech částí politického spektra: například liberál ocení Babišovu rovnou páteř vůči Pekingem, radikál si zase vzpomene na jeho tvrdé odmítání migrace.

Vládní rošáda

Postavení premiéra Sobotky se tak pár týdnů po volbách stalo nejslabším v celé jeho politické kariéře. Rozhodl se tedy k zoufalému kroku – oznámil změny v rámci sociálně demokratických ministrů. Tento krok byl od počátku zcela nedomyšlený a nedopracovaný. Hlavní obětí se stal nepopulární a ne zcela úspěšný ministr pro lidská práva Jiří Dienstbier. Dalšími pak měli být ministr zdravotnictví Svatopluk Němeček a ministryně práce Michaela Marksová, jež jediná nakonec rošádu přežila bez úhony. Bohužel mezi oznámením úmyslu a provedením změny ponechal premiér časovou prodlevu, kterou vyplnila média, jež správně dala změnám punc zoufalého posledního tahu. Hlavním důvodem zdržení byl fakt, že se Sobotkovi nedařilo najít na uvolněná místa vhodné nástupce.

Výsledek změn byl více než rozpačitý. Dienstbierův nástupce, poslanec Jan Chvojka je politický nováček, který se v minulých volbách do sněmovny dostal spíše omylem

(kdo si dnes vzpomene na akci „kroužkujeme odspodu“?). Těžko věřit, že řadový poslanec bez zjevného charismatu může za jedenáct měsíců udělat pozitivní změnu.

A nástupce na ministerstvu zdravotnictví je z politického hlediska ještě horší. Zatímco odcházející Svatopluk Němeček neměl vysloveně špatnou pověst, zvládl prosadit několik zákonů a dokonce možná zvládne i osudový zákaz kouření, jeho nástupce Miroslava Ludvíka provází kontroverzní pověst. Kdo nezná příběh o „kuliších“ v jím řízeném Motole, ochudil se o pikantní střípek pražské politické mozaiky. Jestli ČSSD věří, že symbol pokřiveného státního zdravotnictví a klientelistického systému v něm

představuje politickou naději, pak je to s ní horší, než si myslíme.

Krajské volby se tak pro ČSSD staly nejen deklarací politické slabosti, ale i onou pověstnou banánovou slupkou, na níž naprosto ztratila rovnováhu. Předseda strany a premiér Sobotka se nachází v těžké defenzívě, opouští ho spojenci uvnitř strany i mimo ní a svými zmatenými kroky pouze odhání další a další voliče. Pokud se uvnitř sociální demokracie něco výrazně nezmění, stane se její politická činnost v dalších měsících jen umetáním cesty pro Andreje Babiše do sídla vlády, Strakovy akademie.

Antonín Berdych

Tři prezidenti a jeden Babiš

Všichni polistopadoví prezidenti – Václav Havel, Václav Klaus a Miloš Zeman – stále do jisté míry ovlivňují českou politiku. V případě zesnulého Havla se jedná již jen o jeho odkaz. Paradoxně podobně je na tom i Klaus, jenž se navzdory neutuchající aktivitě ocitl na okraji zájmu. V politické dráze tak pokračuje už pouze Zeman, který se může nakonec zapsat do historie jako ten, kdo pomohl polistopadovou demokracii zničit, když asistoval při zrození nového režimu pod vedením Andreje Babiše.

Z tria Havel-Klaus-Zeman, které do vysoké politiky katapultovala Sametová revoluce, dnes nejméně rezonuje jméno Václava Klause. Ten se přitom v první polovině 90. let těšil takřka neotřesitelnému postavení, když platil za otce ekonomické reformy. Vzdělaný a suverénně vystupující ministr financí a později i premiér pumpoval lidem do žil optimismus. Byl to úplně jiný Klaus než dnes. Těžko říci, co přesně vedlo k jeho postupné proměně z liberálního ekonoma nezpochybňujícího naši prozápadní orientaci v ne zcela čitelného muže, jenž se neomylně přidává na stranu autoritářů typu Vladimira Putina.

Klaus v Zemanově stínu

Právě v oné proměně zřejmě spočívá odpověď na otázku, proč jeden z otců zakladatelů polistopadového režimu nehraje dnes výraznější roli. Je totiž svými názory téměř zaměnitelný se svým někdejší soupeřem Milošem Zemanem, s nímž postupně srostl. Spojuje je slabost pro různé orientální despoty i snaha za každou cenu vytočit liberální elity nazývané v posledních letech „pražskou kavárnou“. Její „štamgasty“ představují především příznivci Václava Havla, který se postupem času stal pro duo Klaus-Zeman tím

největším soupeřem, a zůstává jím i po své smrti.

Klaus se dnes zkrátka nachází v Zemanově stínu. Proč by lidé chodili ke kovářkovi, když mají po ruce takového kováře? Klaus nikdy nedokáže vystupovat jako „lidový“ prezident Zeman. Nikdy nebude umět tak přímočaře útočit na nejnižší instinkty, ač by možná rád. Klaus opustil příznivce

S Andrejem Babišem přišla do české politiky opravdová změna.

Foto: Vlada.cz

liberální demokracie, kteří ho v 90. letech podporovali, a příznivce Miloše Zemana si díky svému poněkud aristokratickému naturelu i reformátorské minulosti nikdy získat nemohl.

Slábne i Klausův vliv v ODS, kterou kdysi vytáhl na vrchol, ale pak se k ní začal chovat hodně macešsky. Nejprve ji ve snaze pomstít se Havlovi a spol. za „sarajevský atentát“ zavlkl do tzv. opoziční smlouvy se Zemanovou ČSSD, která jako neoddiskutovatelný podvod na voličích občanským demokratům po všech stránkách velmi uškodila. Později, už jako prezident Klaus, ničil své nástupce v čele ODS, premiéry Mirka Topolánka a Petra Nečase, jejichž vládám systematicky házel klacky pod nohy, a nakonec tím nepřímo přispěl k jejich předčasnému konci.

Z pádu těchto vlád se ODS a potažmo i česká pravice jako celek dodnes nevzpamatovala. Nevzpamatovala se ani česká liberální demokracie, jejíž eroze využily na cestě k moci populistické subjekty. Nejdříve jako předskan Věci veřejné, a posléze s daleko větší silou Babišovo ANO. Klaus dnes Andreje Babiše sem tam kritizuje, ale zapomíná, že mu dláždil cestu k moci ničením svého dítěte, tedy ODS. Mimochodem stejně jako Zeman, který po odchodu z čela ČSSD a premiérské funkce svou stranu též začal rozkládat. Činí tak se střídavými úspěchy dodnes. Každou chvíli vystoupí nějaký přední straník volající po usmíření se Zemanem. To už se v případě Klause a ODS děje zřídka.

Nepolitická politika 2.0

Zatímco spory Miloše Zemana s Václavem Havlem byly založeny

Pokračování na str. 6

Pokračování ze str. 5

hlavně na osobní a mocenské bázi, neboť Zeman žádnou promyšlenější koncepci nikdy neměl, ve sporu Havel-Klaus vedle vzájemné nelásky figurovaly též ideové rozdíly. Velmi zjednodušeně řečeno, zatímco Havel byl zastáncem tzv. nepolitické politiky, když se snažil omezit vliv politických stran a naopak posílit vliv občanské společnosti, Klaus to viděl přesně naopak. Zastával tezi, že ti, kdo chtějí mluvit do politiky, si mají založit stranu a prosadit se ve volbách.

Tento na přelomu tisíciletí tolik živý spor jakoby dnes vyšuměl. Je to však pouhé zdání. Nepolitická politika sílí, byť v hodně zvlustrovaném podobě. Ponechme teď stranou, že Havel svůj vztah ke stranám postupně přehodnocoval a byl na rozdíl od Babiše zastáncem parlamentní demokracie. Nicméně když porovnáme Havlovu nepolitickou politiku založenou na nechuti ke stranické byrokracii a volání po osobnostech a Babišovy útoky na tradiční strany a jeho vzývání odborníků, jisté paralely zde vyvstávají.

Tím nemá být řečeno, že Babiš na Havla vědomě navazuje, neboť rostoucí nedůvěra ke klasickým partajím není jen českým specifkem. Nemá tím být ani řečeno, že ve sporu Havel-Klaus měl pravdu ten druhý. Pravda se totiž nacházela někde uprostřed: potřebujeme silné politické strany přirozeně vyrůstající ze silné občanské společnosti. To se bohužel u nás nepovedlo, a i proto se systém liberální demokracie u nás bez velkého odporu pozvolna hroutí.

Liberál lidovým tribunem

Miloš Zeman se do souboje dvou Václavů vložil s jistým zpožděním, neboť se v prvních letech posametové revoluci politicky hledal. Nejprve se prohlašoval za liberála a chválil Margaret Thatcherovou. Jenže na české pravici už pro něj vedle dominantního Klause místo nebylo, tak se našel v roli lidového tribuna v čele sociální demokracie, kterou proměnil z malé strany ve vítěze voleb. Pod prapory ČSSD shromáždil levicové voliče i nespokojence s polistopadovým režimem, a přitom víceméně podporoval českou integraci do EU a NATO, což ho ctí. Tím však jeho zásluhy pomalu končí.

Asi není třeba příliš rozebírat jeho

pomstychtivost, dechberoucí výroky a časté lhaní. Daleko nebezpečnější průvodní jev Zemanovy politické kariéry však představuje jeho postupná orientace na různé šibry spojené s minulým režimem nebo napojené na nedemokratické státy, hlavně pak Rusko a Čínu. Jako prezident sice nemá příliš velké pravomoci, ale v momentě, kdy si stále uchovává velký vliv na vládní ČSSD a oportunisticky spolupracuje i s jejím koaličním partnerem Babišem, jeho pozice sílí. Notabene, když se v parlamentu může opřít rovněž o opoziční KSČM. Na po-revolučního zuřivého antikomunistu docela slušný výkon.

Ostatně s nějakou osobní integritou si Zeman hlavu nikdy příliš nelámá. Kdysi prohlásil, že zhruba polovinu společnosti tvoří lidé s podprůměrným intelektem. Za „idioty“ už označil nespočet lidí. Prezident tak svými voliči pravděpodobně pohrdá. Přesto, aby se jim zalíbil, cíleně útočí na „pražskou kavárnu“, a ta mu na to opakovaně skáče. Sepisuje petice, hrozí stávkami herců a hledá nového prezidenta, jenž by měl být alespoň trochu jako Václav Havel, čímž se její veřejná angažovanost zpravidla vyčerpá.

Kam kráčíš, kavárno?

Dát veřejně najevo svou nespokojenost se Zemanovým výkonem v prezidentské funkci je jistě žádoucí. Následovat by měla ale nějaká promyšlenější občanská aktivita založená na pochopení fungování českého politického systému, který není prezidentskou republikou, nýbrž parlamentní demokracií. Tu ohrožuje momentálně nejvíce Andrej Babiš, s nímž část „kavárníků“ hlásící se k Havlovi neváhá spolupracovat. Babiš přitom svým gigantickým konfliktem zájmů bourá liberálně demokratický režim, který u nás po roce 1989 pomáhal zavádět právě prezident Havel. Ten sice moc nemusel „byrokratické“ politické strany, ale nezpochybňoval dělbu moci a kontrolu politiků ze strany nezávislých médií.

To Babiš se celý život pohybuje v autoritářském prostředí. Nejprve dělal kariéru v rámci komunistických struktur, po revoluci se pohyboval v byznysu, kde byl sám sobě pánem. Dělbou moci neuznává, rozhodovat má přece šéf. Parlament je podle něj

žvanírna. Zrušil by Senát, Legislativní radu vlády a vůbec vše, co zdržuje. Vysmívá se premiérovi Bohuslavu Sobotkovi, že při výběru ministrů komunikuje s členskou základnou. On si ministry svého pseudohnutí může odvolat, kdy se mu zachce. Je ministrem financí a zároveň jako druhý nejbohatší člověk v zemi čerpá obrovské dotace. Kontrolu ze strany médií citelně omezil tím, že si koupil největší tuzemský mediální dům. Prohlašuje se za pravicového politika, ale nevyloučil spolupráci s komunisty. Názory mění rychleji než ponožky, a je tudíž nevypočitatelný. A přesto všechno někteří uznávají jak předlistopadového disidenta Havla, tak kariéristického autoritáře Babiše, což je politicky docela perverzní.

Babišův většinový systém

Oproti tomu spojení Babiše se Zemanem perverzní vůbec není. Ti dva se hledali, a o neupřímnosti jejich přátelství netřeba pochybovat. Jeden druhého se snaží využít k vlastním politickým cílům a myslí si, že to on tahá za delší konec provazu. V tomto zvláštním spojení vypadá jako silnější Andrej Babiš opírající se o parlamentní stranu, svůj velký holding a vlastní média. Zeman nic takového nemá. Navíc již vypadá unaveně, zatímco pracovitý a sportovně založený asketa Babiš srší energií. Není těžké odhadnout, kdo z nich bude mít nakonec navrch.

Případné Babišovo vítězství ve volbách nemusí vyústit jen v pouhé střídání v premiérském křesle, ale též v konec polistopadového režimu. Vůči němu se Andrej Babiš od začátku svého politického působení více či méně otevřeně vymezuje. Dnes to skrývá do slov, že u nás teď máme jakýsi většinový systém. Na jedné straně je prý jeho ANO a na druhé všichni ostatní. Vlastně není daleko od pravdy, neboť on skutečně přináší systémovou změnu, do které se normální parlamentní strany nehodí a jež smývá hranice mezi politickou, ekonomickou a mediální mocí. Vedle toho, co Babiš nyní s naší zemí provádí, vypadá někdejší opoziční smlouva Klause se Zemanem jako projev vrcholné demokracie a vysoké politické kultury.

Tomáš Fošum

Netradiční srovnání českých ministrů financí

Česko může na konci roku 2016 po 21 letech dosáhnout vyrovnaného státního rozpočtu, byť to kabinet Bohuslava Sobotky (ČSSD) neměl v plánu. Jak vlastně naše vlády a zejména ministři financí od vzniku České republiky hospodařili? Šetřili v dobách růstu? Uměli ministři odhadnout hospodářský vývoj? Pokusili jsme se o netradiční pohled.

Základem naší analýzy jsou čísla a fakta z Českého statistického úřadu (ČSÚ), přičemž některá z nich byla rozpracovaná autory na Wikipedii. Náš pohled pak vyjadřují dva ukazatele vypočtené z těchto veřejně dostupných údajů.

Řada analýz a informačních zdrojů v českých i zahraničních médiích pracuje s tradičními národohospodářskými ukazateli, jako jsou především meziroční růst hrubého domácího produktu (HDP) v procentech, balance státního rozpočtu v daném kalendářním roce a výše státního dluhu vyjádřená v absolutních číslech nebo procentem HDP.

Nás zajímalo něco více: jak ta která vláda hospodařila s ohledem na své možnosti v daném období. Jinými slovy: pokusily se vlády šetřit v dobách prosperity? Jako třeba Švýcaři, kteří si takový závazek dali do své ústavy (poprvé byl uplatněn v roce 2003), a nyní v dobách růstu tamní vládě nezbyvá nic jiného než šetřit? Utrácely některé naše vlády do minusu zejména proto, aby pomohly nastartovat ekonomiku, jak radil slavný ekonom John Maynard Keynes?

Ukazatel č. 1: Hospodářský růst minus rozpočtová realita

Odpovědi na tyto otázky pomůže nalézt ukazatel, který vypočítáme pomocí následujícího vzorce:

$\text{RŮST HDP (v \%)} - \text{REÁLNY VÝSLEDEK STÁTNÍHO ROZPOČTU (v \% \text{ vzhledem k HDP})}$

Tento unikátní ukazatel podle našeho názoru nejlépe vyjádří situaci, jak ten který ministr hospodařil vzhledem k aktuálním možnost české ekonomiky.

Ukažme si to na příkladu. V daném roce nastal hospodářský růst ve výši 3 % HDP. Vláda X však hospodařila v daném kalendářním roce s deficitem státního rozpočtu minus 2 % HDP. Po dosazení do vzorce získáme hodnotu ukazatele ($\text{RŮST} - \text{HOSPODAŘENÍ}$): $3\% - (-2\%) = 5$. Hodnota ukazatele je tedy 5.

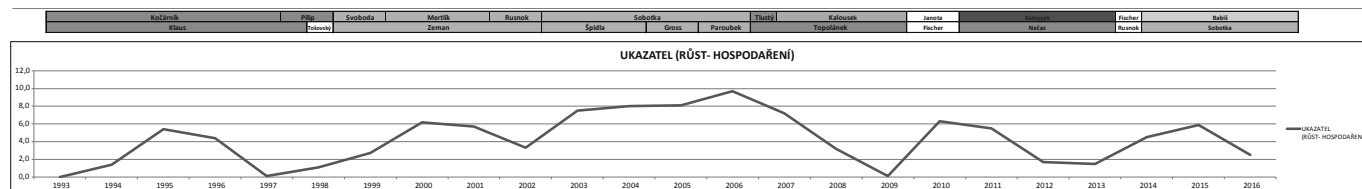
Jiný příklad: Pokud vláda Y hospodařila s plus 1 % a přitom růst HDP byl 4 %, hodnota ukazatele ($\text{RŮST} - \text{HOSPODAŘENÍ}$) = $4\% - 1\% = 3$.

Z toho plyne, že ideálním výsledkem je nulová hodnota našeho ukazatele. Vláda, která finance dobře řídí v časech hospodářského růstu, dosahuje kladné balance hospodaření státního rozpočtu. Případný přebytek se následně použije na splácení státního dluhu a/nebo na umožnění nákladů na rozvojové projekty z let minulých, kdy se tolik nedařilo.

Podívejme se nyní na graf č. 1, jenž zobrazuje vývoj ukazatele ($\text{RŮST} - \text{HOSPODAŘENÍ}$) od roku 1993 až do roku 2016, kde na konci října předpokládáme, že dojde k dosažení vyrovnaného výsledku hospodaření.

Pokračování na str. 8

Graf č. 1

První den ve školce. „Vidíš tenhle pytlík? Ten je teď tvůj.“ Pamatujete? Je stejný jako tenkrát. Modrý s medvídky. Jako jde Honza na cesty s voňavým ranečkem buchet, české dítě vykračuje do společnosti se svým pytlíkem. Jeden v celé záplavě identických sáčků náleží pouze jemu. Představuje jeho království a odpovědnost. Pytlík patří dítěti ovšem jen deklarativně. Přece byste nechtěli, aby tříleté dítě mělo přehled o tom, co se děje v té plátěné neprůhledné věci, natož aby v sáčku udržovalo nějaký systém. Ve skutečnosti se o něj stará Maminka nebo Paní učitelka. „Je tvůj“ tak získává poněkud jiný význam s nečekanými důsledky pro občanskou společnost.

Z tohoto přístupu k vlastnictví totiž plynou čtyři základní „poučení“. Za prvé, co je tvé, je jen radost a vůbec žádná starost. Za druhé, doma si své věci musíš uklízet, ale ve společnosti je to jinak. Za třetí, když si s něčím nevíš rady, neřeš to a zastrč do pytlíku. Za čtvrté, existuje nejméně jedna

osobnost mesiášského typu, která se za tebe s pytlíkem ráda utká.

Že jste nechodili do školky nebo tam strávili jen krátkou dobu? Pak se nedivte, když se v diskusi nad politikou s většinou lidí mýjíte. „Jak jsi mohl volit stranu XY, vždyť jsou naprosto nevypočitatelní,“ zlobíte se u piva na souseda. „Mají

tam dobré lidi, však oni se postarají,“ brání se s dobrým svědomím napadený. „A co vlastně uděláme s obecním odpadem?“ zeptáte se po chvíli. „Hele,

on si toho někdo na úřadě všimne a vyřeší to, od toho jsme je přece zvolili, ne?“ odpoví soused a usměje se. Někteří lidé tak přistupují k řešení věcí veřejných, a tedy i svých, jako tříleté děti ke svému sáčku. Je sice jejich, ale odpovědnost za jeho obsah příliš necítí. Vsadila bych se, že by stačilo nakoupit do školky průhledné krabice a občanská gramotnost by stoupla aspoň o třicet procent.

Marie Jüptner Medková

Je to v pytlíku

Pokračování ze str. 7

Takřka nulové hodnoty naše země dosáhla v letech 1993 a 1997 za éry ministra Ivana Kočárníka a premiéra Václava Klause (oba ODS). V roce 1993 šlo o dosažení cíle vyrovnaného rozpočtu, v roce 1997 pak o včasné zabrzdění výdajů během pádu přehřáté ekonomiky. Dále byl ukazatel na nule již jen v roce 2009, kdy Miroslav Kalousek (tehdy KDU-ČSL), ministr financí ve vládě Mirka Topolánka (ODS), rozumně zareagoval na propad ekonomiky způsobený krizí.

Velmi nízký, tedy pod hodnotou 2, byl ukazatel (RŮST – HOSPODAŘENÍ) po dva roky za ministra Kalouska (již TOP 09) a premiéra Petra Nečase (ODS). I v tomto období šlo o předem deklarované cíle rozumně úsporné rozpočtové politiky, které se – jak dosvědčuje graf – dařilo v praxi plnit.

Pak zde máme dvě neúspěšná období, kdy se ukazatel pohybuje kolem 4 až 6. První období se týká premiéra Miloše Zemana a jeho ministrů financí Ivana Svobody, Pavla Mertlíka a Jiřího Rusnoka (všichni ČSSD). Ve druhém případě jde o naši žhavou současnost za úřadování ministra Andreje Babiše (ANO) a premiéra Bohuslava Sobotky (ČSSD).

V prvním případě Zemanova vláda deklarovala, že nastartuje ekonomický růst pomocí deficitního rozpočtu, což se jí mimochodem podařilo. U Sobotkovy vlády jde o předem ohlášený cíl dosahovat rozpočtového deficitu navzdory v evropském srovnání špičkovému růstu ekonomiky. Bohužel pro Českou republiku a její obyvatele tato situace vzbuzuje oprávněný dojem, že část růstu je financována deficitem. Jakmile totiž dochází v roce 2016 k zásadnímu zabrzdění vládních investičních výdajů, rozpočet rychle míří k vyrovnané bilanci.

Zatím rekordní hodnoty ukazatele (RŮST – HOSPODAŘENÍ), který se tehdy pohyboval mezi 8 a 10, přineslo ministrování Bohuslava Sobotky za premiérů Vladimíra Špidly,

Stanislava Grosse a Jiřího Paroubka (všichni ČSSD). Zapříčinila to velká nehospodárnost, kdy v období velkého růstu hospodářství měl rozpočet velký deficit, a docházelo tak k rychlému zvyšování zadlužení země. Je velká škoda, že Zemanovou vládou probuzený růst následné kabinetů s ministry financí Sobotkou nezužitovaly k částečnému snížení státního zadlužení. Vlády pod vedením ČSSD se tak v letech 1998–2006 bohužel řídily pouze první částí doporučení profesora Keynesa. Na druhou část, tedy šetření v dobách růstu, už nedošlo.

Pořadí vede Ivan Pilip, ale...

Abychom zjistili, který ze strážců kasy si vedl nejlépe, sečetli jsme počet měsíců jednotlivých ministrů ve funkci a sečetli jsme hodnotu ukazatele (RŮST – HOSPODAŘENÍ) za jejich funkční období. Pak jsme vypočetli aritmetický měsíční průměr ukazatele (RŮST – HOSPODAŘENÍ) daného ministra.

změnit. Miroslav Kalousek byl ministrem financí dvakrát – nejprve v letech 2007–2009 za KDU-ČSL, poté pak v letech 2010–2013 za TOP 09. Vlastimil Tlustý (ODS) a Jan Fischer (nestr.) hodnoceni nebyli, neboť ve funkci strávili příliš krátkou dobu. Navíc působili ve vládách, jež nezískaly důvěru Poslanecké sněmovny.

Ukazatel č. 2: přesnost předpovědi

U státního rozpočtu je podobně jako u soukromé či státní firmy velmi důležitá schopnost odhadu a předpovědi hospodářského výsledku. Firmy kotované na burze by mohly vyprávnět – například ačkoli měly v daném kvartále obrovský růst, jejich akcie přesto spadly, protože finanční ředitel předpovídal růst ještě větší. Analyzovali jsme tedy také schopnosti přesných předpovědí našich dosavadních vlád a jejich správců státní kasy.

Čeští ministři a premiéři jsou na tom

Ministr financí	měsíců v úřadu	součet ukazatele	(RŮST-HOSPODAŘENÍ) průměr/měsíc v úřadě
Ivan Pilip	12	1,2	0,10
Ivan Kočárník	54	11,3	0,21
Ivo Svoboda	12	3,8	0,32
Miroslav Kalousek (I)	30	10,5	0,35
Andrej Babiš	36	12,9	0,36
Miroslav Kalousek (II)	36	15,0	0,42
Eduard Janota	12	6,4	0,53
Pavel Mertlík	24	14,6	0,61
Jiří Rusnok	12	9,0	0,75
Bohuslav Sobotka	48	36,6	0,76
Vlastimil Tlustý	6	-	nehodnocen - příliš krátce v úřadu
Jan Fischer	6	-	nehodnocen - příliš krátce v úřadu

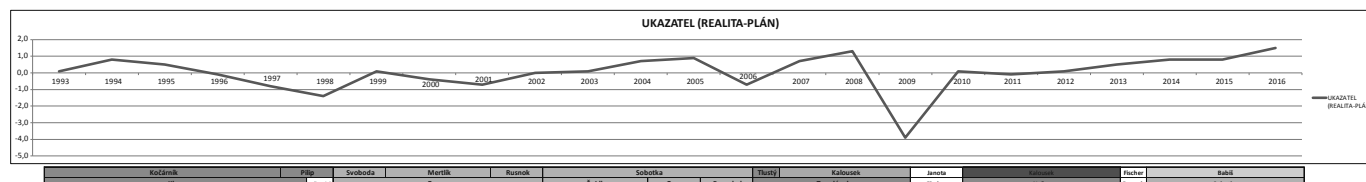
Tabulka prezentuje výsledky shora od nejlepšího k nejhoršímu.

Nutno podotknout, že jak Ivan Pilip (nejprve ODS, později Unie svobody), tak Ivo Svoboda (ČSSD) pobývali v úřadu pouze zhruba rok. Oba nastoupili za velmi dobré výchozí situace a nestihli na trendu daného období moc

z pohledu ukazatele (REALITA výsledek rozpočtu za daný rok minus PLÁN pro daný rok) vcelku dobře. Ukazatel kolísá mezi plus 1 % a minus 1 %.

V grafu č. 2 pak vidíme tři období, kdy se realita výrazně odchyluje od rozpočtového plánu. První dvě v letech 2008 a 2009, kdy za éry

Graf č. 2

ministra Kalouska a premiéra Topolánka dorazila do Česka šoková vlna hospodářské krize. Někdo ji čekal, většina však ne, a to včetně renomovaných bank a západních ministrů financí. V této době došlo k zásadnímu propadu české ekonomiky, ač se očekával růst (2008), potažmo k poklesu mnohem většímu, než se předvíдалo (2009). Mějme ovšem na paměti, že tvorba státního rozpočtu končí vždy zhruba v září, a krize v roce 2008 propukla celosvětově v plné síle až na podzim. Na faktech a číslech to však nic nemění.

Třetí výrazné odchylení se od předpovědi sledujeme letos, kdy ministr Andrej Babiš zatím na konci října pre-

dikuje pro rok 2016 výrazně lepší výsledek, než je ten plánovaný. Pokud se tak na konci roku reálně stane, náš ukazatel (REALITA – PLÁN) by mohl překročit 2,5 %.

Svět je barvitější než graf

Naše analýza obou ukazatelů pracuje maximálně věcně s veřejně dostupnými daty. Skutečný svět je barvitější. V 90. letech se vláda snažila po dobu pěti let za sebou o vyrovnaný rozpočet a vcelku se jí to dařilo. Jenže část nákladů na ekonomickou transformaci byla vyvedena do konsolidační agentury a padlých bank. V nultých letech, a zejména pak v období 2002-2006 došlo k výraznému

nárůstu mandatorních výdajů rozpočtu, a to se pak následujícím vládním o poznání hůře šetří. Přesto šetření nastalo a velmi to bolelo. Hlavně ty politické strany, které úspornou politiku provedly. Současný ministr financí pak připisuje načerpané tzv. evropské peníze k plusům rozpočtu, i když k nim zatím nejsou odpovídající náklady.

V těchto úvahách lze pokračovat dále a dále, až postupně opustíme tvrdá data a dostaneme se do politiky, kde voličská většina nezřídka dává přednost utrácení peněz daňového poplatníka před rozumným hospodařením.

Tomáš Orlík

Orbán a Fico? Babiš se Zemanem jsou děsivější

Ve standardní demokracii nežijeme ani náhodou. Babišův mocenský konglomerát stále více ovládá českou společnost pomocí dokonalé anestezie. „Formálně zaručené svobody jsou pro společnost, v níž je příliš mnoho podělaných lidí, vlastně k ničemu,“ říká politolog Bohumil Doležal v rozhovoru pro Demokratický střed.

- Před časem jste s přáteli založil Klub na obranu demokracie (KOD), který částečně navazuje na předlistopadovou disidentskou skupinu Demokratická iniciativa, již jste též spoluzakládal. Nacházíte mezi dneškem a normalizací nějaké styčné prvky?

Samozřejmě kulisa je dnes jiná než v roce 1969, neboť u nás pořád aspoň formálně existuje právní rámec demokratického státu, politická pluralita a svoboda projevu. Ovšem vzhledem k tomu, že Babišův mocenský konglomerát má v praktickém každodenním životě společnosti stále větší vliv, váhu a moc, tu určité podobnosti jsou. Myslím tím především rostoucí míru strachu zejména v médiích a neochotu riskovat i neochotu omezit se. Například pokud jde o publikování, člověk by měl vynechat Babišova média, kde publikovat je sice možné, ale není to slušné. Měl by je vynechat přesto, že pak třeba hůře získává prostředky k obživě a v menším měřítku realizuje svou svobodu projevu, když oslovuje menší okruh lidí.

Proměňovat svou svobodu ze svobody teoretické a možné ve svobodu skutečnou je dnes obtížnější, dá to víc práce a chce to víc skromnosti. Upřímně řečeno, mohlo by být ještě daleko hůře, a možná i bude. Brutálně řečeno: formálně zaručené svobody jsou pro společnost, v níž je příliš mnoho podělaných lidí, vlastně k ničemu. A svoboda se hroutí tím víc, čím víc je podělaných lidí. Tuto normalizační zkušenost dnes člověk zažívá velmi často.

- Jak si vysvětlujete lhostejnost značné části společnosti k fenoménu Andreje Babiše? Na Jiřího Paroubka svého času létala vajíčka, nechuť k Miloši Zemanovi dokáže dostat lidi do ulic, ale Babišovi

jeho demontáž liberální demokracie prochází bez větších protestů.

To, co prováděl kdysi Jiří Paroubek a dnes Miloš Zeman, je něco jako trhání zubů bez anestezie. Pacienti řvou a vzpouzejí se. Oba byli, případně jsou, vlastně patlalové. To Andrej Babiš pracuje s dokonalou anestézií – s rajsým plynem ideologie: bylo špatně, ale teď jsme tu my, tedy já, a bude líp. Až se pacient probere, zjistí, že už nemá ani zub, hrozně to bolí a je už pozdě. Lidé – a hlavně intelektuálové a z nich zejména ti, co utvářejí veřejné mínění – by měli být ostražitější. Místo toho panuje takzvaný nechumelismus: nic se neděje, nechumelí se, všechno je v pořádku, žijeme ve standardním demokratickém světě. Ani náhodou.

- Proč podle vás Andrej Babiš vstoupil do politiky? Šlo mu výhradně o ochranu, respektive rozšíření jeho majetku? Nebo coby člověk, kterého dlouhá léta ve veřejném angažmá brzdila komunistická minulost, toužil po společenském uznání? Je vlastně pátrání po jeho motivaci důležité?

Myslím, že motivace není důležitá, je vlastně subjektivní a dvakrát moc na ní nezáleží. Možná, že chtěl být mocnější, vlivnější, úspěšnější. Ale co je na tom špatného? Nezáleží na tom, co člověk chce, ale co člověk udělá. A tady vznikl uprostřed demokratického společenského prostředí zřůdný novotvar, konglomerát, který je zároveň obří firmou, silnou politickou stranou – vlastně hnutím, ale neslovíčkařme – a mocnou mediální lobby. Takové aktivity musejí být v demokratické společnosti oddělené. Když společnost není dost civilizovaná na to, aby to lidé věděli a spontánně dodržovali, nezbyvá než to ex post upravit zákony.

- V poslední době jste několikrát veřejně vyjádřil podporu Miroslavu Kalouskovi. Není pro politického komentátora takto otevřená podpora jednoho z politiků rizikem?

Pokračování na str. 10

Pokračování ze str. 9

Jistěže je to riskantní. Jen si prosím ujasněme, v jakém smyslu. Povinností politického komentátora je nezávislá kritika praktické politiky. To ho ale nevyvazuje z povinnosti podpořit toho či onoho praktického politika tehdy, když se octne se svými správnými názory v menšině nebo když se stane předmětem nespravedlivého osočování a ostouzení. Upřímně řečeno v tom druhém případě nezáleží tolik na tom, zda má ve všem pravdu. John Fitzgerald Kennedy kdysi velmi pěkně dovodil, že demokracie je systém, v němž i lidé, kteří přicházejí s chybnými názory, mohou přispět k posílení demokracie už tím, že tyto své názory hájí vytrvale a statečně. A tam – to už doplňuji já –, kde jsou politici vystavováni účelovému politickému lynči, je třeba se jich zastat.

■ **Jste zastáncem užší spolupráce demokratických stran proti Babišovi? Pokud ano, nebojíte se, že by tyto strany v jejich současném stavu mohlo zničit?**

Dnešní strany zničí především to, když se bez odporu poddají současné pseudodemokracii, v níž jeden účastník, tedy Andrej Babiš, nedodržuje pravidla demokratické hry a neslýchaným způsobem fixluje, když dělá sám sobě „kmo-tra“ a vytváří si pseudonezávislé mediální krytí. Jo a mimochodem ještě přitom těží ze zbabělosti a vypočítavosti médií, která mu sice nepatří, ale jdou mu více či méně na ruku.

Na rozdíl například od Miroslava Kalouska nejsem stoupencem předvolebních koalic. Koalice se uzavírají vždycky až po volbách. Myslím si jen, že by demokratické politické strany při všech rozdílech a sporech, které mezi sebou mají, měly mít nějaké jasně definované společné stanovisko v základních věcech. Pokusili jsme se teď v Klubu na obranu demokracie něco takového (*prohlášení Demokratické minimum* – pozn. red.) navrhnout. Pokud něco dnešní strany v jejich současném stavu zničí a vydá je Andreji Babišovi všanc, tak to, že nějaký podobný společný základ nemají a ani se nepokoušejí ho zformulovat.

■ **Nedávno jsme si připomínali nedožitý osmdesátý Václava Havla, jehož některé politické koncepce jste v minulosti kritizoval. Jak z odstupu let hodnotíte Havlův politický odkaz? Převažují plusy, nebo minusy?**

Nejsem schopný to vážít. Zásadní věc pro mne je, že se Václav Havel podílel na vývoji polistopadového demokratického režimu v dobrém i ve zlém. Je třeba o něm mluvit

věcně a kriticky místo pořádání nabubřelých a hysterických oslav. Jako žádný polistopadový politik ani Václav Havel není lékem na naše dnešní problémy. Není řešením problému, je jeho součástí. Vyléčit se musíme sami. A mimochodem, i kdyby byl Václav Havel udělal jen

jednu jedinou pozitivní věc – a udělal jich jistě víc – zaslouží si uznání. Komu z nás se to povede! Nezaslouží si jen prázdné a duté oslavy a kult falešného spasitele.

■ **S Václavem Klausem jste na začátku 90. let krátce spolupracoval. Můžete srovnat tehdejšího Klause a toho dnešního? Jak moc se politicky posunul? Není to, co hlásá dnes, popřením jeho politiky v prvních polistopadových letech?**

Václava Klause znám od šedesátých let ze spolupráce v časopise Tvář. Po Listopadu jsem s ním spolupracoval od léta 1992 do léta 1993. Na spolupráci jsme se dohodli poté, co byla Liberálně demokratická strana (původně Demokratická iniciativa), v níž jsem se angažoval ještě před převratem, oslabena tak podstatně, že bylo zjevné, že v dohledné době zanikne. Shodoval jsem se tehdy s Václavem Klausem v tom, co bylo rovněž v programu Liberálně demokratické strany: v důrazu na význam politických stran v parlamentní demokracii a v potřebě pokojného rozdělení československého státu. V některých dalších věcech jako regionální samospráva nebo Visegrád jsme měli odlišné názory. Václav

Klaus to toleroval. Po pár měsících jsem dospěl k názoru, že pro názorové rozdíly není naše spolupráce do budoucna perspektivní a navíc, že role poradce, úředníka, mi nevyhovuje. Bez problému jsme se dohodli, že odejdu.

V roce 1993 jsme se tedy rozešli v dobrém. Od té doby jsme se oba změnili, Václav Klaus podle mého názoru nepříliš šťastně. Nedá se přitom říci, že by se u něj objevily názory, které předtím neměl. Jen názory, které tehdy nebyly tak v popředí, velice rozbujely, kdežto jiné se dostaly do pozadí. Nebudu zastírat, že ta změna je z mého dnešního hlediska strašlivá. Veliký problém jsem měl ovšem už s jeho harmonickým souzněním s Milošem Zemanem, k němuž došlo po faktické Klausově porážce ve volbách roku 1996. A zda je to, co dnes říká a dělá, popřením toho, co dělal dříve? Nevím. V každém případě to dříve nedělal a je to děsné.

Bohumil Doležal (*1940) vstoupil do veřejného povědomí v 60. letech jako literární kritik časopisu Tvář, který byl komunistickým režimem dvakrát zakázán, definitivně pak v roce 1969. Podepsal Chartu 77 a později se podílel na činnosti disidentské skupiny Demokratická iniciativa, kde spolupracoval mimo jiné s Emanuelem Mandlerem a Karlem Štindlem. V disentu se začal zabývat českým i maďarským politickým myšlením, jež v letech 1993 až 2003 přednášel na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Je autorem ceněné knihy *Karel Havlíček. Portrét novináře* (2013). Publikoval v řadě českých médií, od roku 2000 vydává internetový zápisník *Události*.

Foto: Hana Mahlerová

■ **Jak Václava Klause, tak Václava Havla jste osobně znal od 60. let. Vzpomněl byste si na něco, čím vás po roce 1989 vyloženě překvapili?**

Nemohu říci, že by byli udělali něco, o čem bych si mohl říci: to bych do nich neřekl. Prostě jsem s něčím souhlasil, s něčím ne.

■ **Václav Klaus i Miloš Zeman víceméně otevřeně projevují sympatie režimu Vladimira Putina a vyjadřují pochopení pro jeho počínání na Ukrajině. Jak si to lze vysvětlit u lidí, kteří zažili ruskou okupaci v roce 1968 a za následné normalizace si s komunistickým režimem nezašli?**

Vlastně vidíte, to co dělá v tomto směru dneska Václav Klaus, mne přece jen dosti překvapilo. U Miloše Zemana mě nemůže překvapit vůbec nic, je zcela programově schopen skoro úplně všeho.

■ **Nenajdete na Miloši Zemanovi přece jen nějaký pozitivní rys? Nevzpomenete si na něco, co se mu v jeho politické kariéře po listopadu 1989 povedlo?**

Nějak moc ne. Vzpomínám si, že v některých dobových sporech jsem mu tu a tam dal za pravdu. Šlo o dílčí věci, musel bych si znovu projít články z těch let. Ale něco, co bych mohl dnes jednoznačně označit jako pozitivum? Ani náhodou.

■ **Přemýšlíte o tom, kdo by mohl být vhodným Zemanovým protikandidátem v příštích prezidentských volbách? Nezvažujete, že byste s KODEm v budoucnu třeba některého z kandidátů podpořili?**

Já mám především zásadní problém s pojetím prezidentské funkce u nás. Volíme jakéhosi velekněze, barda a věstce, což zavedení přímé volby ještě podtrhlo. Mám strašný problém se takové šaškárny vůbec zúčastnit. Prezident má být pokorný státní úředník s autoritou danou jeho dosavadním politickým účinkováním. Volit do této funkce místo politiků kašpary se mi děsně příčí. Koho a jak s KODEm podpoříme, závisí od konkrétní situace. Rádi bychom ovšem hlavně nějak ovlivnili parametry té funkce.

■ **Takzvaná sudetoněmecká karta v české polistopadové politice dlouho hrála důležitou roli. Většina veřejnosti nechtěla o nějaké omluvě vyhnaným Němcům ani slyšet. Vy jste patřil k těm, kdo se snažili tento přístup změnit. To se nepovedlo a téma v podstatě vyšumělo. Má tato neuzavřená kapitola nějaký, byť třeba nepřímý vliv na naši současnost?**

Nešlo v první řadě o omluvu, ale o to, aby česká politická reprezentace vzala sudetoněmeckou politickou reprezentaci vážně na vědomí jako partnera pro dialog. To se nestalo ani náhodou. A už se to nestane. Nemyslím si, že by to byla neuzavřená kapitola: je to ztracená, prohraná kapitola. V dějinách to chodí tak, že si společnost své prohrané a ztracené kapitoly tak říkajíc vypije. Neříkám to s nějakým potěšením, vypiji si to i já, případně moji blízcí.

■ **Jste autorem knihy o Karlu Havlíčkovi Borovském. V čem je jeho politické myšlení dodnes aktuální?**

To je námět na celou knihu. Byl to první a řekl bych, že největší český politický publicista. Žádný politický oportunistu typu Ferdinanda Peroutky. Jistě, vězel až po uši v tehdejší době a sdílel její chyby a slabiny – například nacionalismus, který je nám dnes už těžko pochopitelný. Ale byl důsledný, statečný, a měl pochopení pro demokracii v té každodenní, všední rovině. Politický realismus a důraz na drobnou, každodenní politickou práci pak od něj převzal i T. G. Masaryk a další. Taky pro mě to bylo velmi důležité. A samozřejmě nesmírně oceňuji i jeho smysl pro sarkasmus a humor. Jeho články jsou čtivé v nejlepším slova smyslu. Uměl krásně, jednoduše a srozumitelně formulovat. To všechno je aktuální nejen dnes, bude to aktuální pořád.

■ **Dlouho jste se zabýval Maďarskem. Máte ještě čas sledovat tamní politiku? Jak hodnotíte Viktora Orbána? Lze ho přirovnat k některému ze současných českých politiků?**

Maďarskou politiku už moc nestíhám. Viktor Orbán jako politik mi není dvakrát moc blízký, neboť jsem liberál – v tom smyslu, že jsou pro mne důležité křesťanské základy evropské liberální politiky. Naučil jsem se to od Emanuela Rádlu.

Orbánovy řeči o nějaké nové demokracii, která znamená překonání liberalismu, mne znervózňují, tuším v nich podvod. Jeho vstřícnou politiku vůči Putinovu Rusku považuji za nezodpovědnou. Označovat ho za fašistu je ovšem ujeté a směšné. A hlavně, my Češi máme spoustu politických výhrad k našim sousedům, kromě Maďarů taky ke Slovákům, k Robertu Ficovi, a Polákům, například Jaroslawu Kaczyńskému. Bylo by však v rámci české národní sebereflexe nesmírně zdravé, kdybychom si dokázali přiznat, že ani jeden z vyjmenovaných politiků při všech svých nedostacích nepředstavuje něco tak děsivého jako Andrej Babiš a Miloš Zeman. Jak jsme to mohli připustit?

■ **Jak se díváte na současnou podobu visegrádské spolupráce? Má V4 ještě nějaký hlubší smysl poté, co všechny čtyři země vstoupily do EU a NATO?**

Jistěže má, ale jen v rámci EU a NATO jako něco v podstatě dílčího. Taky je otázka, co s Rakouskem, Slovinskem a Chorvatskem. Migrační krize nás možná spojuje i dlel víc, než se na první pohled zdá.

■ **Před časem jste na svých webových stránkách zveřejnil své vzpomínky na rok 1968 s tím, že by se mohlo jednat o zárodek vašich pamětí. Plánujete v psaní memoárů pokračovat?**

Bohužel na to nemám vůbec čas. Musím se věnovat přítomnosti a budoucnosti, ne minulosti. A až čas mít budu, obávám se, že už si zase nebudu vůbec nic pamatovat.

Tomáš Fošum

Německo rok před volbami. Nastane merkexit?

Nejen Česko čekají na podzim 2017 parlamentní volby. K volebním urnám půjdou i občané sousedního Německa, jehož politický a ekonomický vývoj je pro budoucnost naší země klíčový. Pokud bude prosperovat Německo, poroste i česká ekonomika, a není třeba dodávat, jak důležitá je pro nás i politická stabilita v Berlíně.

Se stabilitou mají naši západní sousedé mnohem více zkušeností než většina evropských zemí. Od konce studené války se v Berlíně vystřídali pouze tři kancléři, zatímco v Česku jsme za stejné období měli dvanáct premiérů. Angela Merkelová vede německou vládu od roku 2005. Nyní se mluví o tom, zda půjde do boje o čtvrtý mandát.

Z mnoha stran se přitom ozývají pochybnosti, zda by současná kancléřka měla na svém postu setrvávat. Není překvapením, že nejpádňejším argumentem proti ní jsou její kroky při řešení migrační krize a problémů eurozóny. Prestižní týdeník *Politico* dokonce již použil slovo merkexit – jakožto možnou hlavní událost roku 2017 s většími dopady než brexit, který je považován za klíčový moment Evropy v posledních letech.

Rozhodování o Merkelové

„Německé parlamentní volby budou především o osobě Angely Merkelové, kterou mnozí vidí jako vedoucí postavu evropské politiky,“ řekl v říjnu autorce tohoto článku Jan Techau, expert na německou a evropskou politiku. To, jestli se Merkelové podaří počtvrté stát kancléřkou, záleží podle něj na dvou věcech: zda se levicové strany dohodnou na utvoření koalice a zda Alternativa pro Německo (AfD) bude po volbách dostatečně silná na to, aby podlomila schopnost Merkelové vytvořit koalici podle vlastních představ.

Podobně patrně reflektuje dění bavorská Křesťansko-sociální unie (CSU), sesterská strana Křesťansko-demokratické unie (CDU) Angely Merkelové. CSU se na vrcholu migrační krize profilovala jako ostrý kritik kancléřčiny politiky a objevily se spekulace, že se od Merkelové odkloní. Po říjnovém stranickém sjezdu však CSU dává najevo, že ohrožení vidí spíše v posílení levice a AfD.

Podle vyjádření členů CSU neshody s kancléřkou ohledně některých aspektů migrační politiky stále přetrvávají. Jde především o stanovení horní hranice počtu příchozích. Za zmínku stojí fakt, že Merkelová nebyla pozvána na listopadový sjezd CSU, což se stalo poprvé. Nicméně místopředseda CSU Manfred Weber v říjnu jasně potvrdil, že „Angela Merkelová je náš kandidát“.

Jasno bude po sjezdu

Zda se Merkelová opravdu stane kandidátkou na kancléřku, bude jasnější po 5. prosinci, kdy se v Essenu koná sjezd CDU, jenž bude rozhodovat o prodloužení jejího mandátu pro vedení strany. Oznámení kandidáta CDU na kancléře by mělo následovat na začátku roku 2017.

V CDU není mnoho rivalů, kteří by Merkelovou mohli

ohrožit, pokud se rozhodne v politice pokračovat. Největší šance by mohl mít současný ministr financí Wolfgang Schäuble. Proti němu však mluví poměrně vysoký věk. Jméno 74letého politika zaznívá spíše v souvislosti s očekávanou volbou prezidenta. Hlavu státu bude volit v únoru Spolkové shromáždění.

Merkelová by na tomto postu ráda viděla buď právě Wolfganga Schäubleho, nebo ministryni obrany Ursulu von der Leyenovou. Jedná se totiž o křesťanské demokraty se silnými politickými ambicemi. Kancléřka by tak použila podobnou taktiku jako v případě Christiana Wulffa, jehož nechala zvolit prezidentem, a zbavila se tak stranického rivala.

Angela Merkelová jako superstar.

Foto: Facebook/AngelaMerkel

Alternativa získává na síle

Hrozbou pro pokračování vlády Angely Merkelové zůstává Alternativa pro Německo. V některých spolkových zemích získala značné volební zisky. Rekordu dosáhla v Sasku-Anhaltsku, kde pro ni hlasovalo 24 procent voličů. Úspěch zaznamenala i v Meklenbursku-Předním Pomoransku, kde jí hlas dalo 20 procent hlasujících, dále pak v Bádensku-Württembersku (15 procent) a v Berlíně (14 procent).

Zdá se, že právě Alternativa může příští podzim sehrát roli černého koně voleb do Bundestagu. Britské referendum o EU, rakouské prezidentské volby a především volba amerického prezidenta ukázaly, že scénáře médií označované jako katastrofické a nepravděpodobné jsou mnohem reálnější, než si obyvatelé městských elitních bublin představují. AfD tak může dostat od Němců více hlasů, než lidé v průzkumech přiznávají, a výrazně změnit politickou situaci v Německu.

Na leviči zatím váhají

Na leviči nemají zatím, co se týče kandidáta na kancléře, jasno. Předseda sociálních demokratů (SPD) Sigmar Gabriel se již připravuje na kampaň, o slovo se ale hlásí i předseda Evropského parlamentu Martin Schulz. Jemu nahrává průzkum veřejného mínění agentury Forsa z října. Pokud by se kancléř volil přímo, vyslovilo by se pro současného předsedu SPD a ministra hospodářství Gabriela 18 procent

dotázaných, zatímco Schulzovi by svůj hlas dalo 29 procent. Nicméně průzkum ovládla Angela Merkelová, jež by dostala hlas 46 procent respondentů.

Kromě Schulze a Gabriela se v úvahách o lídrovi sociálnědemokratické volební kandidátky objevuje také jméno současného ministra zahraničí Franka-Waltera Steinmeiera. Ten to ale podle německých médií odmítá i vzhledem k tomu, že na kancléře kandidoval už ve volbách v roce 2009, přičemž SPD pod jeho vedením tehdy dosáhla nejhoršího výsledku v dějinách voleb do Spolkového sněmu. O Steinmeierovi se navíc v poslední době

stále hlasitěji uvažuje jako o možném kandidátovi vládní koalice na prezidenta.

Německá politická scéna se na blížící volby již důkladně připravuje. Stále ale panuje množství neznámých a v současném neklidném světě se mohou objevit události, které zásadně rozvíří relativně poklidné vody německé politiky. Podle již citovaného Jana Techaua je zatím nejpravděpodobnější variantou pokračování velké koalice CDU-CSU a SPD, a to i přesto, že ji vlastně nikdo nechce. Uvidíme, zda němečtí voliči nepřekvapí.

Marie Bydžovská

Potrasy jako kouřová clona

Poslední zářijový víkend se ulicemi největších polských měst prohnala gigantická vlna protestů. Došlo k tomu v souvislosti s návrhem na zpřísnění protipotratového zákona. Ve stejné době, kdy byl tento projekt předán k projednávání v poslaneckých výborech, začalo desáté kolo nejvyšší polské fotbalové soutěže. Obě události spojuje nenápadný, sotva dvaceticentimetrový předmět – dýmovnice. Pyrotechnická hračka rádobyfanoušků, která dokáže zakouřit i ty největší sportovní arény. Pro některé polské politiky plní zmíněný zákon přesně tutéž funkci: funkci kouřové clony.

Je 7. ledna 1993. Na základě rozhodnutí polského parlamentu vchází v platnost zákon, který specifikuje „podmínky přípustnosti přerušení těhotenství“. Polsko se pár let po pádu komunismu zalyká svobodou. V ulicích se objevují dosud nepřítomné barvy. Lidé se závistí pohlíží na liberální západní Evropu a vidí v ní nejen cíl nedávných útěků, ale především vzor k následování. Ačkoli měli v tehdejší vládě většinu někdejší antikomunistická opozice a relativně konzervativní lidovci, je tento kabinet tradičně spojován s katolickou církví. Ta – jako jakési poděkování za podporu, kterou poskytovala opozici před pádem komunismu – získala od demokratického polského státu řadu privilegií.

Za odměnu „kompromis“

Již v roce 1989 vznikla majetková komise, která měla na starosti mimořádně efektivní restituci znárodněného majetku katolické církve. V roce 1990 se na státních školách zavedla výuka náboženství. O tři roky později podepsalo Polsko s Vatikánem konkordát. Nakonec byla upravena i otázka daňového zvýhodnění katolické církve. Nepřekvapí tedy, že také v případě zákona určujícího podmínky přerušení těhotenství bra-

la vláda ohled na stanovisko svých nedávných spojenců. Svou roli nepochybně sehrálo i to, že značná část Poláků se hlásí právě ke katolicismu a zastává konzervativní společensko-politické postoje.

Tento zákon byl výsledkem takzvaného kompromisu. Takzvaného proto, že vzhledem k rozložení sil mohl tehdejší sejm ve skutečnosti vypracovat kompromis toliko mezi krajně konzervativní pravicí a pravicí situovanou blíže politickému středu. Proto patří tato dodnes platná ustanovení k jednomu z nejrestriktivnějších v Evropě. Přerušení těhotenství připouští pouze ve specifických situacích – pokud k těhotenství došlo v důsledku trestného činu nebo se vyskytují závažné zdravotní důvody, kterými jsou ohrožení života nebo zdraví ženy a také těžké poškození plodu.

Dýmovnice ve vládních rukou

Ani takto restriktivní formulace ale neuspokojuje všechny kruhy na

politické scéně – příkladem je právě současný návrh zákona, který vzešel z dílny občanského sdružení Ordo Iuris. K silnému hlasu podobných organizací se konzervativní vlády pod vedením strany Právo a spravedlnost (PiS) obrací s překvapující pravidelností. Překvapující proto, že k tomu dochází v situacích, kdy má vláda čím dál tím větší problém udržet koherenci svých mediálních výstupů nebo racionálně vysvětlovat své jednání v domácí i zahraniční politice.

Poprvé se tak stalo v době, kdy byl prezidentem Lech Kaczyński a premiérem jeho bratr Jarosław. Tehdejší diskuse ale nevedla k žádným změnám.

Černý protest ve Varšavě.

Foto: Wikimedia Commons/Konto na chwilę

nám. Svůj postoj v ní artikulovala také první dáma Maria Kaczyńska, jež se na jaře 2007 jednoznačně postavila proti pokusům o zpřísnění zákona. Pro slábnoucí vládu Jarosława Kaczyńskiego, která nakonec na podzim téhož roku padla, však diskuse kolem protipotratového zákona představovala vhodnou příležitost, jak obrátit pozornost od svých problémů jiným směrem.

Pokračování na str. 14

Pokračování ze str. 13

Letošní diskuse o potratech připadla zase na chvíli, kdy Právo a spravedlnost – v duchu svého volebního hesla „dobrá změna“ – zahajovalo v úřadech a státních podnicích personální zemětřesení, jehož cílem bylo vytvořit prostor pro lidi spojené s novou vládou. Částečně také odvedla pozornost od kontroverzního programu 500+, který podporuje rodiny se dvěma a více dětmi, ale zároveň devastuje státní rozpočet. Ve chvíli, kdy polskými městy procházely „černé protesty“ (nazývané podle účastníků oděných do černé barvy) proti navrženému zpřísnění interrupcí, navíc vláda Beaty Szydło bojovala s poklesem popularity v průzkumech veřejného mínění a silící kritikou ze strany Evropské komise kvůli sporu o Ústavní soud, jehož fungování PiS

de facto paralyzovala. Musela též vysvětlovat chaoticky působící obměnu části kabinetu.

Polarizovaná společnost

Podobné debaty silně polarizují polskou společnost, čehož předseda PiS Jarosław Kaczyński, který je dnes i bez významné exekutivní funkce nejdůležitější osobou v polské politice, již roky brilantně využívá ke sjednocování svého elektorátu. Podobně jako při mnoha jiných příležitostech během své politické kariéry využívá princip kategorizace, dělení společnosti na „my“ a „oni“; v tomto případě vytváří protiklad mezi ochránci nenarozeného života a amorální většinou.

Těžko předpovídat, jaký bude nakonec osud tohoto sporu. Restriktivní občanský návrh, který Sejm hlasy konzervativních poslanců ode-

slal k dalšímu projednávání ve výbo-
rech, propadl v parlamentním hlasování krátce po zmíněné vlně autentických protestů, jež se po celé zemi konaly během „černého pondělí“. Právo a spravedlnost ovšem zároveň oznámilo, že zahajuje práci na vlastním návrhu zákona. Jeho podoba zatím zůstává nejasná. Něco však víme jistě: alespoň několik dní polská média příliš nevzrušovaly zahraničněpolitické problémy, komplikované a nakonec přerušené jednání o dodávce francouzských vojenských helikoptér Caracal pro polskou armádu nebo rekonstrukce kabinetu Beaty Szydło, která může svědčit o vážných problémech s financováním nákladných volebních slibů. Vláda na chvíli popadla dech a potratová kouřová clona se ukázala být účinná. Opět.

Wojciech Hofmański

Michal Kováč: prezident, který bojoval za lepší budoucnost

Příběh nedávno zesnulého Michala Kováče ukazuje, že klíčové není to, jaké má prezident pravomoci, nýbrž jakou je osobností.

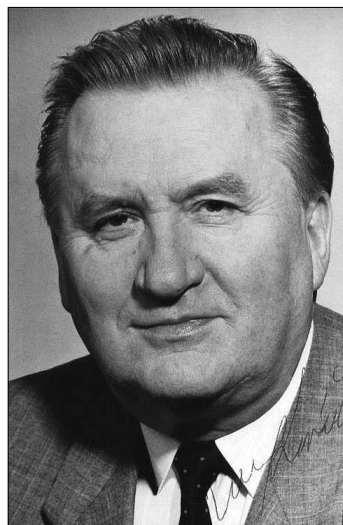
Michal Kováč vstoupil do politiky hned po listopadu 1989, a to jako poslanec federálního parlamentu za hnutí Veřejnost proti násilí (VPN) a ministr financí ve slovenské národní vládě. V roce 1991 se po rozpadu VPN přidal k Vladimíru Mečiarovi, když vstoupil do jeho strany Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS). Po volbách v roce 1992, po nichž Československo šlo ke svému konci, se Michal Kováč stal posledním předsedou Federálního shromáždění.

Mečiar se přepočítal

V únoru 1993 byl parlamentem zvolen prvním prezidentem samostatné Slovenské republiky. Do funkce ho navrhl premiér Vladimír Mečiar, jenž si zjevně myslel, že Kováč bude jen poslušnou figurkou. Brzy se však ukázalo, že se jejich světy zcela liší.

Vztahy mezi Michalem Kováčem a Vladimírem Mečia-
rem se narušily krátce po prezidentské volbě, když Kováč odmítl Mečiarův návrh na odvolání Milana Kňažka z funkce ministra zahraničí. Kvůli nejasnosti ohledně interpretace příslušného článku ústavy však prezident nakonec ustoupil a Kňažka odvolal.

Vztahy mezi Kováčem a Mečia-
rem se pak ještě více pokazily ve chvíli, kdy si prezident začal budovat svůj tým. Mečiar s nevolí a obavami sledoval, koho si zve Kováč ke spolupráci. Premiér prohlašoval, že se prezidentský úřad

Michal Kováč. Foto: Wikimedia Commons/Bodajozef

proměňuje v centrum opozice. Již v prosinci 1993 na mítinku před svými příznivci prohlásil: „Volbu prezidenta republiky jsme prohráli.“

K definitivnímu zlomu ve vztahu Mečiar s Kováčem přispělo zejména to, že prezident opakovaně odmítl jmenovat Ivana Lexu nejprve ředitelem Slovenské informační služby (SIS) a později ministrem privatizace, neboť mu nedůvěřoval. A to mimo jiné proto, že sám Mečiar mu naznačil, že Lexovým úkolem ve funkci ministra je naplnit stran-

nickou kasu. Lexa nakonec stanul v čele SIS, ale až poté, co parlament v roce 1995 zbavil prezidenta práva šéfa tajné služby jmenovat.

Kováč se Mečiarovi otevřeně postavil na začátku roku 1994, kdy premiéra obvinil z konfrontační politiky, nevybíravých slovních útoků a šíření lží a polopravd. Prohlásil též, že Mečiar je schopný spolupracovat pouze s lidmi, kteří mu jsou nějak zavázáni. V podobném duchu se nesl i prezidentův projev přednesený v parlamentu v březnu 1994. O dva dny později vedl k pádu Mečiarovy vlády, protože poslanci pod dojmem prezidentova vystoupení v tajném hlasování premiéra odvolali. Tehdy ještě nikdo netušil, že to nejhorší teprve přijde.

Únos prezidenta syna

Jakmile se po vítězství ve volbách na podzim roku 1994 Mečiar znovu postavil do čela vlády, začal se mstít. Nejprve nastala tzv. noc dlouhých nožů, kdy Mečiarova klika v průběhu několika hodin ovládla všechny klíčové orgány a pozice ve státě. Poté, co v květnu 1995 nevyšel Mečiarův pokus odvolat prezidenta v parlamentu, následovalo srpnové násilné zavraždění jeho syna, Michala Kováče mladšího, do Rakouska. Všeobecně se má za to, že únos provedla SIS pod vedením Ivana Lexy, aby zvýšila tlak na prezidenta. V dubnu 1996 pak došlo k vraždě bývalého policisty Róberta Remiáše. Ten pomáhal korunnímu svědkovi Oskaru Fegyveresovi, který dosvědčil, že se na Kováčově únosu SIS podílela. Remiášovou vraždou vyvrcholilo temné období poloviny devadesátých let, kdy se Slovensko ocitlo v izolaci od demokratického světa.

V roce 1998 Vladimír Mečiar kauzu znovu rozdmýchal, když coby zastupující prezident (po vypršení Kováčova volebního období nebyl dlouho zvolen jeho nástupce) amnestoval činy spjaté s únosem prezidenta syna.

V roce 2012 vynesl soud cynický rozsudek, že se Michal Kováč musí bývalému šéfovi SIS Ivanu Lexovi omluvit za výroky na jeho adresu. Ještěže Nejvyšší soud rozsudek zrušil. Věc se vrátila k okresnímu soudu, a Lexa nakonec žalobu stáhl.

Fico strážcem Mečiarova dědictví

Zrušení Mečiarových amnestií týkajících se únosu Michala Kováče mladšího se jeho otec nedožil. „Věřil jsem, že konečně už tento parlament najde odvahu a projeví silnou vůli napravit to, co se napravit dá,“ řekl exprezident Kováč v roce 2012, ještě v čase vlády Ivety Radičové. Zrušení zmíněných amnestií, k čemuž je potřebná ústavní většina, však i nadále blokuje Robert Fico se svou stranou Směr.

Můžeme za tím vidět tři základní důvody. Za prvé, Fico přebíral značnou část někdejších voličů HZDS a zrušením amnestií by riskoval jejich ztrátu, neboť by de facto ponížil jejich někdejší ikonu. Za druhé, ekonomicky silné

a vlivné osoby z Mečiarova okolí přešly k Ficově straně Směr a nemají zájem připomínat staré příběhy, jež by i na ně vrhly nepříznivé světlo. A konečně za třetí, Robert Fico se odmítáním zrušit Mečiarovy amnestie dlouho vymezoval vůči středopravicovým stranám SDKÚ-DS a KDH, přičemž se toto odmítání stalo viditelnou součástí jeho politické linie.

Jedinou satisfakcí pro Michala Kováče tak byla omluva kabinetu Ivety Radičové jeho rodině i blízkým příbuzným Róberta Remiáše za to, že stát znemožnil prošetření vážného podezření na zapojení státních orgánů do trestné činnosti. Vláda Ivety Radičové zároveň vyjádřila přesvědčení, že Mečiarovy amnestie týkající se únosu prezidenta syna neodpovídají principům právního státu.

Kováčův odkaz

Michal Kováč coby někdejší kandidát HZDS na prezidenta ve funkci předčil veškerá očekávání a stal se oporou pro všechny, kdo nesdíleli mocenskou svévoli Mečiarovy vlády. Zaplatil za to však velkou cenu v podobě únosu syna a útoků ze strany Vladimíra Mečiara i dalších členů HZDS a s ní spřízněných médií. Přesto svého parlamentního vystoupení z roku 1994 nikdy nelitoval. Považoval ho za „morálně nevyhnutelný“ čin. „Navzdory tomu, co všechno se potom stalo, říkám i dnes, že to bylo třeba udělat a mělo to smysl,“ napsal později ve svých pamětech.

Kováč sehrál v novodobých dějinách Slovenska nesmazatelnou úlohu. Jeho příběh dokazuje, že i při „slabých“ pravomocích může být prezident silnou osobností, pilířem demokracie a etickým zrcadlem pragmatické moci. A to až v takové míře, že se prezident stane i pro tak velkou moc, jakou disponoval Vladimír Mečiar, nepohodlným a nenáviděným.

Právě v okamžicích nezlomné odolnosti vůči těm nejpodlejší a nejbolestivějším útokům Michal Kováč svým příkladem povzbuzoval ostatní k boji za udržení svobody a záchranu mladé křehké demokracie před směřováním k novému autoritářství.

Marián Balázs

Ukrajina klopýtá. Apřesto utíká sousedům

I přes různé problémy Ukrajina pokračuje v důležitých reformách, díky nimž se čím dál tím více oddaluje od svých postsovětských sousedů. Jen těžko si lze představit zavádění podobných opatření v sousedním Rusku nebo Bělorusku. Škoda že se ukrajinské reformy netěší větší pozornosti nejen českých médií.

Například v průběhu letošního roku se po velkých potížích podařilo zprovoznit veřejný elektronický systém určený pro provádění výběrových řízení a systém pro elektronické zveřejňování majetkových přiznání. Ta se týkají desítek tisíc osob působících ve veřejné sféře v čele s poslanci a členy vlády. Právě snahy o zavedení elektronických přiznání majetku jsou názorným příkladem toho, jak mnohé věci na Ukrajině fungují.

První nesmělé pokusy o zavedení tohoto nástroje se datují ještě do roku 2013, tedy období vlády Viktora Janukovyče. Pokud počítáme i tuto „předehru“, tak trvalo prosazení reformy celé tři roky. Skutečně kritické chvíle ale přišly až v průběhu letošního roku. Nejdříve se neúspěšně pokusili za pomoci ústavního soudu celou reformu shodit ze stolu poslanci z Opozičního bloku (lidé svázaní se Stranou regionů Viktora Janukovyče). Poté došlo ke spuštění systému bez náležité certifikace, což vyvolalo obrovskou kritiku ze strany veřejnosti. Problém spočíval v tom, že v takovém případě by nebylo možné osoby, které vyplnily nepravdivé přiznání, dohnat k odpovědnosti před soudem. A aby toho nebylo málo, tak se ještě následně v říjnu pokusila část poslanců prosadit legislativu, jež by fakticky učinila celý systém bezzubým.

Pokračování na str. 16

Pokračování ze str. 15

Letenka do vesmíru

Po těchto dlouhých peripetiích ale systém začal skutečně fungovat, a vše tak skončilo jako u mnoha dříve provedených reforem. Po dlouhých průtazích, kdy se zdálo, že veškerá snaha bude k ničemu, se ho nakonec jako zázrakem podařilo spustit. V zásadě podobné peripetie jsme mohli vidět například ve věci jmenování protikorupčních prokurátorů, kteří byli nakonec úspěšně uvedeni do funkce na konci roku 2015. Samotná majetková přiznání ukrajinských politiků a veřejných činitelů po svém zveřejnění spustila díky svému obsahu značný poprask. Snad nejkurióznější přiznání zveřejnil starosta města Dnipro (dříve

Gruzínský exprezident Michail Saakašvili nedávno rezignoval na funkci oděského gubernátora.

Foto: Facebook/SaakashviliMikheil

Dněpropetrovsk) Borys Filatov, který vlastní mimo jiné letenku do vesmíru od soukromé společnosti Virgin Galactic za zhruba 1,5 milionu korun.

Další klíčovou reformou definitivně dotaženou v průběhu roku 2016 je elektronický systém pro veřejná výběrová řízení, jenž byl nazván ProZorro. Ačkoliv funguje již od února 2015, tak teprve v průběhu letošního roku vešlo v platnost opatření, podle kterého musí veškerá výběrová řízení ve veřejném sektoru proběhnout za jeho pomoci. Jeho výhodou je to, že na webu *prozorro.gov.ua* si kdokoli může zkontrolovat libovolné výběrové řízení v jakémkoliv regionu Ukrajiny, a to počínaje drobnými nákupy za doslova pár hřiven až po velké investice směřující například do oprav nových silnic nebo na nákup nových vlaků pro ukrajinské státní dráhy. Zmíněné dvě reformy skvěle dokládají, že Ukrajina nezůstává toutéž zemí, jakou byla před Euromajdanem, a skutečně se, byť pomalými nejistými kroky, stále více odpoutává od většiny zemí bývalého Sovětského svazu.

Ukrajina není Gruzie

I přes tyto nesporné úspěchy se ale nenaplnila mnohá očekávání spojovaná mimo jiné s příchodem reformátorů z Gruzie. Tato kavkazská země prošla rychlými a hlubokými reformami poté, co k moci nastoupil prezident Michail

Saakašvili. Podařilo se jí mimo jiné do značné míry vymýtit korupci a nastartovat solidní ekonomický růst založený na zdravých základech, z čehož těží dodnes. Nedávny odchod gruzínských reformátorů — zmíněného Michaila Saakašviliho z pozice gubernátora Oděské oblasti a šéfky nově zřízené policie Chatiji Dekanoidze — je svým způsobem symbolickým potvrzením toho, že se na Ukrajině gruzínský scénář reforem z různých důvodů nepovedlo realizovat.

Mezi ně patří především obrovský rozdíl ve velikosti státu. Některé změny zkrátka nelze provést tak efektivně v zemi, která je svojí populací více než desetkrát větší než Gruzie. Dalším zásadní problém představuje pokračující válka v Donbasu. Ta slouží přinejmenším jako výmluva některých politiků pro to, aby k reformám nedocházelo, neboť nejdřív je podle nich potřeba vyřešit konflikt s Ruskem. A kromě toho samozřejmě patří ke zcela zásadním překážkám odpor staré garnitury z dob Viktora Janukovyče, jež zůstala mimo jiné ve státních úřadech a na ministerstvech.

Na Ukrajině se tedy mnohé změny prosazují spíše navzdory místním strukturám v čele s oligarchy. Postupné kroky se daří především díky tomu, že odpor vůči reformám jako celku není koordinovaný a obvykle přichází ad hoc s připravovanou změnou. Zároveň mají jednotliví aktéři různé zájmy, takže vždy existuje naděje, že se reforma i přes odpor části struktur prosadí. Tím spíše, že řadu změn vyžadují po Ukrajině mezinárodní organizace v čele s EU a Mezinárodním měnovým fondem, které jsou v této oblasti velmi silným hráčem. Pokud jde o EU, tak nyní jde především o zavedení bezvízového režimu s Ukrajinou, a MMF je zase klíčový pro poskytování finanční pomoci, kterou Ukrajina stále potřebuje.

Některé reformy nejsou sexy

V současnosti se zdá, jako by „protireformní“ síly nabíraly dech a aktivisté se dostávali do stále složitější situace, projevem čehož by mohla být i rezignace zmíněných gruzínských reformátorů. Již dříve navíc odstoupily jiné osobnosti v čele s bývalou ministryní financí Natalií Jaresko, ministrem ekonomiky Aivarasem Abramovičusem nebo zástupcem generálního prokurátora Davidem Sakvarelidzem. Faktem ale je, že celá řada různých reforem už prosazena byla a jejich zavádění neustále pokračuje, jen se o nich zkrátka tolik neví, protože obvykle nejsou tak „sexy“ jako nová ukrajinská policie nebo majetková přiznání.

I vzhledem k obrovské poptávce po změnách se budou reformy různým „reakčním“ silám jen těžko odvracet, a to i v souvislosti s tím, že Ukrajinci revoluci v roce 2014 dokázali, že jsou schopni si s vládci země poradit. Tím spíše, že od té doby došlo na Ukrajině k obrovské mentální proměně obyvatelstva. Důkazem je například pokračující dekomunizace. Mimochodem, v jejím rámci nedávno došlo k přejmenování jednoho z kyjevských bulvárů na bulvár Václava Havla. Jistou dávkou optimismu lze spatřovat i v tom, že se ukrajinská ekonomika opět vrátila k růstu, který je tentokrát podpořen skutečnými reformami. Díky tomu existuje naděje, že růst Ukrajiny bude do budoucna zdravější a udržitelnější než například v sousedním Rusku zcela závislém na exportu surovin.

Lvov jako důkaz

Ostatně o tom, že se na Ukrajině skutečně „cosi“ mění, se autor tohoto článku přesvědčil na vlastní oči při svých opakovaných návštěvách západní Ukrajiny a západoukrajinské metropole Lvova. Pomalu začíná být i na lokální úrovni patrný posun v takových věcech, jako je tragický stav silniční infrastruktury. Postupně se opravuje celá řada silnic, na které se po mnoho let vůbec nesáhlo, byť se zatím často jedná pouze o látání obrovského množství děr. I to ale znamená v mnoha místech obrovský posun kupředu.

Pokud se podíváme na příklad zmíněného Lvova, tak tam se postupně kompletně opravují všechny hlavní tahy do sousedních oblastí (obdobu našich krajů) a k hraničním přechodům. Neustále se rekonstruuje mnoho budov a renovují veřejná prostranství. Výrazně se začíná zlepšo-

vat Lvovská městská hromadná doprava. Jezdí tam zcela nové tramvaje, trolejbusy a autobusy vyráběné místní společností Elektron – kdysi se mimochodem jednalo o největšího výrobce televizorů v SSSR. Zprovozněna byla nová tramvajová linka na největší Lvovské sídliště Sychiv, o níž se mluvilo už od 70. let minulého století. Pomalu se začínají objevovat i první průkopníci ze Západu, kteří v oblasti investují do nových závodů.

Ačkoliv se to tedy z obvyklého zpravodajství z Ukrajiny nezdá, tak se mnohé věci skutečně pomalu začínají měnit. Chce se to ale zkrátka obrnit se trpělivostí a neustále tlačit na státní a mocenské struktury. Tak zanedbaná země jako Ukrajina se zkrátka nemůže změnit přes noc.

Michal Lebduška

Časopis, jenž se utkal s marxismem

Na Západě je zvykem považovat polskou katolickou církev za velmi konzervativní. Za povšimnutí proto stojí příběh katolicky orientované skupiny kolem krakovského časopisu Tygodnik Powszechny, která přispěla k rozchodu některých levicových intelektuálů s marxismem.

Katolický týdeník *Tygodnik Powszechny* založil kardinál Adam Stefan Sapieha v roce 1945. V té době již bylo jasné, že se Polsko dostává do sovětské zóny vlivu. Stejně jako v Československu však nenastala sovětizace Polska okamžitě a v prvních poválečných letech zde ještě existovala relativní svoboda projevu. *Tygodnik Powszechny* ji plně využíval k polemice s marxismem. V té pokračoval i po roce 1948, kdy už nebylo možné otevřeně kritizovat politiku komunistické vlády. S výjimkou let 1953-1956, kdy byl zakázán, navzdory omezené svobodě projevu marxismus intelektuálně ničil, když z něj vyléčil nemálo intelektuálů. Zmíněný zákaz v roce 1953 nastal poté, co redakce odmítla uveřejnit Stalinův nekrolog. Tímto odvážným činem se *Tygodnik* odlišil od linie katolického sdružení Pax, které spolupracovalo s komunistickým režimem. Změny, které v Polsku následovaly po slavném referátu Nikity Chruščova na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, umožnily obnovení časopisu v takřka původní podobě.

K pochopení linie *Tygodniku* se musíme vrátit do meziválečného období, kdy představovala katolická církev pro polskou levicovou inteligenci symbol všeho zlého, neboť podporovala národní demokracii a měla podíl na vlně antisemitismu. Brzdila rovněž společenské reformy a propagovala model Poláka-katolíka. Společnost byla tehdy velmi rozdělena. Nižší vrstvy zůstávaly věrné katolicismu, kterému se ovšem nedostávalo intelektuální reflexe. Inteligence se totiž většinou přikláněla k levici, část z ní dokonce okouznil marxismus.

Inspirace Francií

Když se za komunismu katolická církev ocitla v defenzívě a hrozilo jí ze strany režimu zničení, stala se obhájcem

spravedlnosti a lidských práv. Výsledky II. vatikánského koncilu ovšem přijala konzervativní polská církev dosti chladně. Oproti tomu *Tygodnik* v čele s dlouholetým šéfredaktorem Jerzym Turowiczem vnášel do polské debaty francouzský model myšlení o katolicismu. Tato inspirace francouzskými mysliteli Jacquesem Maritainem a Emannuelem Mounierem se nelíbila polskému primasovi Stefanu Wyszyńskému, zato ale byla velmi atraktivní

Pokračování na str. 18

Obálka čísla z letošního listopadu.

Zdroj: Facebook/TygodnikPowszechny

Pokračování ze str. 17

pro některé intelektuály. Spočívala totiž především na intelektuálním promýšlení katolicismu. Ten se měl rozloučit s ritualizací ve prospěch hluboce prožívané víry. Místo konzervativně autoritářské interpretace náboženství se měla dostat do popředí obrana důstojnosti člověka a jeho vnitřní svobody. Tento tzv. otevřený katolicismus si kladl za cíl umožnit jednotlivci poznat Boží přítomnost a nevázat ji na tradici.

Ačkoliv Wyszyński nesdílel nadšení *Tygodniku* z II. vatikánského koncilu, také polský episkopát se pevně stavěl za důstojnost člověka a lidská práva, což bylo atraktivní pro liberální inteligenci, jež ještě nedávno prožívala fascinaci komunismem. Ve své knížce *Církev, levice, dialog* (1977) Adam Michnik popsal, jak docházelo k postupnému porozumění mezi katolíky a takzvanou laickou levicí. Michnik v knize přiznává, že i on byl ovlivněn předválečnou tradicí, která vnímala polskou katolickou církev jako baštu podivnosti a netolerance. Jenže jak po válce začala církev bránit lidskou důstojnost před komunistickými vládci, tak nacházela společný jazyk s levicovými intelektuály. Katolíci i laická levice měli najednou stejný cíl, jímž bylo svobodné, demokratické Polsko opírající se o lidská práva. Pro polského intelektuála se právě demokracie založená na dodržování lidských práv stala novou fixní ideou. Marxismus se se svou ritualizací a novořečí proměnil v ideologii nejen prázdnou, ale i utlačovatelskou, zatímco katolicismus se stával ideologií živoucí. Lze tak říci, že v očích polské inteligence si marxismus a katolicismus prohodily role.

Loajalita i kritika

Po roce 1956, kdy pod sovětským nátlakem skončily naděje na nějakou reformovanou verzi komunismu v Polsku, podporoval *Tygodnik Powszechny* dialog katolíků a marxistů. Až do roku 1976 se vůči režimu otevřeně nestavěl. Za tento jistý druh loajality se komunisté odvděčili několika poslaneckými křesly pro lidi z okruhu týdeníku, kteří vytvořili v Sejmu poslanecký klub nazvaný

podle jiného katolického časopisu *Znak*. Zmíněná loajalita ale měla své hranice. Redakce se nikdy nepřiklonila k marxistické filosofii. Základem budoucího, relativně demokratického Polska měla podle *Tygodniku* být symbióza různých světónázorů. Díky poslancům *Znaku* byl polský Sejm jediným parlamentem ve východním bloku, kde se otevřeně kritizovali komunisté. *Tygodnik Powszechny* sice oficiálně akceptoval komunistický režim, ale zároveň přejímáním idejí II. vatikánského koncilu svým způsobem intelektuálně odzbrojoval marxismus. Tehdy náboženství v Polsku nejenže nesláblo, ale vedle lidových mas si získávalo i inteligenci. Církev až do té doby zřejmě nikdy nedisponovala takovým kapitálem významných osobností jako v čase komunismu. A velkou zásluhu na tom měl právě *Tygodnik*.

Je třeba zdůraznit, že po roce 1976 zaujal *Tygodnik* vůči režimu tvrdý opoziční postoj a později jednoznačně podpořil hnutí Solidarita. Člen redakční rady časopisu Stanisław Stomma v roce 1976 jako jediný poslanec nehlasoval pro ústavní změny, které mimo jiné zahrnovaly zapsání vedoucí úlohy Polské sjednocené dělnické strany do ústavy. Gesto poslance Stommy nejenže symbolizovalo novou linii *Tygodniku*, ale svědčilo také o silícím postavení demokratické opozice.

Mazowieckého tiskový orgán

Když padl v Polsku komunismus, země potřebovala nové vedení. Disidentům sice nescházela zápal pro věc, ale chyběly jim politické zkušenosti. Prostředí *Tygodniku* a s ním spřízněného katolického časopisu *Więź* disponovalo lidmi se zkušeností s prací pro stát. Patřil k nim třeba první nekomunistický premiér Tadeusz Mazowiecki, jenž byl kdysi poslancem komunistického Sejmu za *Znak*. Ale po roce 1989 byla poptávka spíše po lidech podporujících liberální demokracii a hospodářský neoliberalismus. Prostředí *Tygodniku* nemělo problém s liberální demokracií, ale zdráhalo se podporovat ekonomické liberální koncepce Milтона Friedmana.

Spousta čtenářů očekávala, že ča-

sopis bude po roce 1989 více konzervativní a křesťansko-demokratický, než nakonec byl. *Tygodnik* poněkud ztratil svůj filosofický význam a stal se jakýmsi neformálním tiskovým orgánem Mazowieckého tábora. Zdálo se, že za komunismu velmi čtený katolický časopis ve svobodném Polsku rychle ztrácí vliv.

„Tmáři“ versus „stalinisté“

Ostatně období po roce 1989 bylo v Polsku velmi dramatické. Církev očekávala, že se nová demokracie bude opírat o katolické hodnoty. Levicovní liberálové zase předpokládali, že církev bude podporovat liberální demokracii. Společnost se rozdělila na dva tábory, které dodnes nejsou schopné se domluvit. Polsko liberální a Polsko konzervativní mají odlišné hodnoty i jazyk. Pro liberální inteligenci je církev znovu symbolem toho nejhoršího. Opět se užívá do češtiny obtížně přeložitelné slovo *Ciemno-gród*, které v levicovém a liberálním žargonu symbolizuje údajnou zaostalost konzervativně katolického tábora. Na druhou stranu polští konzervativci zase často věří, že polský liberalismus představuje měkkou verzi stalinismu.

Dnes *Tygodnik* hledá v polské církvi obtížně své místo. Takzvaní otevření katolíci podporující liberální politický tábor se ocitají mimo hlavní církevní proud. Kvůli inklinaci *Tygodniku* k polským liberálům mu někteří kritici ironicky přezdívali „klerikální *Gazeta Wyborcza*“. Většina církve se totiž přiklání ke konzervativní pravici kolem strany Právo a spravedlnost (PiS), zatímco týdeník je k ní značně kritický. Pro liberální katolíky tak zůstává oporou, neboť na námitku „církev podporuje PiS“ mohou říci: „A co *Tygodnik Powszechny*?“

Časopis dodnes sídlí v Krakově zůstává i po více než sedmdesáti letech na scéně, aniž by příliš měnil svůj ideový profil. Což je dobře, neboť Polsku chybí onen katolicismus, který porazil marxismus a jež *Tygodnik* vždycky podporoval. Tedy katolicismus schopný zahrnovat lidi z různých prostředí a slučující v sobě pocit svobody s vědomím smyslu lidské existence.

Łukasz Kołtuniak

Národovci a Putinovi přátelé ve střední Evropě

Výrazné zhoršení vztahů mezi Západem a Moskvou po ruské anexi Krymu v roce 2014 zdůraznilo fenomén hybridní války. Jejím prostřednictvím se Rusko snaží pomocí dezinformací a vlivových politických operací opanovat informační prostor západních států a prohlubovat nedůvěru v tamní politické instituce. K prosazení svých cílů využívá i některé evropské populistické a ultrapravicové strany.

Tyto subjekty se profilují kriticky vůči současné imigrační politice Evropské unie, odmítají politickou korektnost a další aspekty liberálnědemokratické formy vládnutí. V zahraniční politice pak vykazují náklonnost vůči režimu ruského prezidenta Vladimira Putina či alespoň zpochybňují protiruské sankce EU, zavedené po anexi Krymu a kvůli válce v Donbase. Jejich argumentem pro zrušení sankcí bývá mimo jiné poškození ekonomických zájmů konkrétní země.

Je pochopitelné, že pro ruský režim, který navzdory silácké rétorice pocituje dopad sankcí na svou ekonomiku a je tlačěn do pozice mezinárodního páří, hrají tyto strany čím dál tím důležitější roli. Nezřídka se jedná o otevřeně prokremské subjekty, jež odmítají členství svých zemí v NATO a EU. Místo něj prosazují geopolitickou orientaci na Putinovo Rusko, případně na jím vytvořenou Eurasijskou unii.

Slavjanofilové a eurasijci

Geopolitická náklonnost k současné politice Ruské federace vyrůstá ze dvou odlišných motivací, které se mohou vzájemně prolínat. První motivace, slavjanofilství, vyplývá z historicky dané kulturní a jazykové blízkosti mezi slovanskými národy. V jejím rámci přetrvávají sympatie k vybraným kapitolám ruských dějin, popřípadě dědictví vzájemných vztahů se Sovětským svazem nebo Ruskem. Tyto panslavistické tendence mohou být dále spojeny s postsovětskou nostalgií, a proto se často vyskytují například u příznivců komunistických stran.

Pro postsovětskou nostalgii je charakteristický proklamaný antifašismus, který současné Rusko pojímá jako dědice vítězství nad nacismem a fašismem ve druhé světové válce a zároveň jako hráz proti novým „reakcím“. Těmi se myslí především „imperialismus“ Spojených států nebo „nelegitimní“ režimy, typicky na Ukrajině. Tento trend je v současné době v relativním útlumu, i když nelze ani v budoucnu vyloučit zejména ve střední Evropě nárazové využívání antifašistických schémat, jež stále hrají v postkomunistickém prostoru určitou roli.

Druhou motivací je takzvaný neoeurasianismus. Tato ideologie v současné době představuje velmi konzervativní proud ruské geopolitiky a významně inspiruje řadu (ultra)konzervativních, národněpopulistických i neofašistických uskupení napříč Evropou. Hlavním poselstvím nového eurasianismu není pouze alternativa k „západocentrickému“ uspořádání světa, nýbrž koherentní a eklektická politická vize s cílem kompletní přestavby mezinárodního uspořádání. Není překvapující, že vůdčí silou této světové konzervativní kontrarevoluce má být právě dnešní Rusko.

Podobné myšlenky vycházejí z díla ruského intelektuála a geopolitika Alexandra Dugina (*1962), který je hlavním ideologem eurasijského hnutí. Dugin se různými konzervativními a radikálně pravicovými myšlenkami

a jejich kombinací s geopolitikou zabývá dlouhodobě. Před několika lety je zpracoval v uceleném manifestu *Čtvrtá politická teorie*, který nikoli náhodou svým obsahem připomíná úvahy o třetí cestě mezi komunismem a americkým kapitalismem. Ještě více pak připomíná myšlení německých a italských teoretiků „konzervativní revoluce“ z 20. a 30. let minulého století, k jejichž dílům a myšlením se Dugin skutečně hlásí. Čtvrtá politická teorie (čtvrtá po fašismu, ko-

Mráz může přicházet z Kremlu i za hezkého počasí.

Foto: Pixabay

munismu a liberální demokracii) má podle svého autora překonat současnou dichotomii pravice-levice a porazit západní liberalismus.

Dugin se netají názorem, že evropští populisté a neofašisté představují tu pravou Evropu, se kterou musí Rusko spolupracovat. Symptomatické je, že Dugin vyhledává kontakty mezi protestními hlasy na obou stranách politického spektra. Jak dokládá například ukrajinský expert na krajní pravici Anton Šechovcov, Dugin podporuje řecký neofašistický Zlatý úsvit, což mu zároveň nebrání udržovat styky s některými zástupci řecké revoluční strany SYRIZA. Stejně tak mezi volebními pozorovateli v rámci Kremlu řízeného referenda na Krymu, kde Duginovo hnutí vyvíjelo velkou aktivitu, bylo možné spatřit jak zástupce rakouské Strany svobodných (FPÖ), Vlámského zájmu a bulharské Ataky, tak německé postkomunisty z Die Linke nebo členy polské Sebeobraný.

Specifickou pozici v rámci vzestupu populistické a národovecké pravice zaujímá střední Evropa, konkrétně země V4. I zde lze v poslední době zaznamenat posun veřejného mínění směrem doprava, včetně zřetelného důrazu na prosazování alternativy k liberální demokracii. Přesto nelze současný rozmach neliberálních tendencí

Pokračování na str. 20

Pokračování ze str. 19

ve střední Evropě spojuvat s automatickým geopolitickým příklonem k Rusku. U jednotlivých názorových proudů středoevropské národovecké a populistické pravice můžeme pozorovat odlišná východiska i cíle, nezřídka vyplývající z rozdílné historie i specifických politických ideologií.

Slovenská stopa

Přestože některá média vykreslují Slovensko spolu s Maďarskem jako nejvíce proruský nakloněné země v rámci střední Evropy, v případě Slovenska to nemá příliš oporu v realitě. Určitá část občanů se sice k Rusku staví pozitivně, což je dáno řadou faktorů, ale jedná se spíše o nevyhraněný postoj, z něž nelze získat výraznější politický kapitál. Premiér Robert Fico je často obviňován z autoritářských tendencí a podezříván ze snahy koncentrovat moc podle vzoru Vladimira Putina, ale prozápadní orientaci země nezpochybňuje. Nejznámější národněpopulistickou stranou pod Tatrami je Slovenská národní strana (SNS), která se již několikrát podílela na sestavení vlády a v současném kabinetu Roberta Fica získala dokonce křeslo ministra obrany. SNS se v minulosti stavěla kriticky například ke členství Slovenska v NATO, v současné době však proti němu nevystupuje.

Nicméně od posledních voleb ve slovenském parlamentu zasedá politická síla, která otevřeně vyjadřuje sympatie politice současného Ruska. Jedná se o Lidovou stranu Naše Slovensko (LSNS), jíž předsedá Marian Kotleba, v současnosti župan Banskobystrického kraje. Lidová strana proslula například takzvanými občanskými hlídkami svých stoupenců, kteří dohlíželi na pořádek ve vlacích a připomínali domobranu. Kotleba se stal známým mimo jiné tím, že v roce 2014, během protivládních protestů v Kyjevě, adresoval tehdejšímu ukrajinskému prezidentovi Viktoru Janukovyčovi dopis, ve kterém jej vyzýval, aby neustupoval tlaku svých odpůrců. Ty Kotleba nepřímě označil za teroristy. Několik slovenských občanů se zároveň zapojilo do bojů na Ukrajině na straně proruských povstalců, nicméně jejich možný vztah k LSNS nelze prokázat.

Maďarsko na rozcestí

Poněkud složitější situace panuje v Maďarsku, kde současný premiér Viktor Orbán zvedl prapor odporu k systému liberální demokracie, který se podle něj přežil. Politicky lze Orbána zařadit spíše k pravému středu a jeho vztah k Rusku, jenž se následně promítá do mezinárodní pozice Maďarska, zaznamenal pozoruhodný vývoj. Nejprve v čase, kdy pukala železná opona, pomáhal dostat ze země sovětské tanky. V současné době je však považován za jednoho z Putinových trojských koňů ve střední Evropě. Jenže i přes nespornou Orbánovu motivaci nabídnout konzervativní alternativu k liberální demokracii nelze jeho politiku srovnávat s ultrakonzervativními vizemi eurasijských mesiášů. Samotný Orbán Vladimira Putina nijak nevyzdvihuje. Důležitou roli v současném vztahu Budapešti a Moskvy spíše hrají ekonomické vazby, především pak vidina ruského úvěru na dostavbu jaderné elektrárny Paks. Orbán jako vizionářský politik, který se snaží přinést Evropě politickou alternativu,

hledá inspiraci v ruské mocenské praxi, aniž by se snažil adoptovat cokoli z jejího současného ideologického obsahu.

Viktor Orbán ale musí počítat s krajněpravicovou opozicí v podobě strany Jobbik, která podle tvrzení maďarských bezpečnostních expertů slouží zcela otevřeně ruským zájmům a je financována kremelskými penězi. Představitelé strany podpořili Rusko během konfliktu na Ukrajině a europoslanec za Jobbik Béla Kovács, který otevřeně podporuje vstup Maďarska do Eurasijské unie, čelil obvinění z aktivní spolupráce s ruskou rozvědkou. V roce 2015 ho kvůli tomu Evropský parlament zbavil poslanecké imunity. Podle analytika Petra Kreka z maďarského výzkumného institutu Political Capital stál právě Kovács za finanční injekcí, která v roce 2005 výrazně pomohla k vzestupu Jobbiku, do té doby zcela marginální strany s voličskou podporou ve výši zhruba dvou procent. Předseda strany Gábor Vona často cestuje do Ruska, kde se setkává s ruskými politiky. Jiní představitelé Jobbiku zase působili jako „nezávislí pozorovatelé“ během voleb na Krymu, východní Ukrajině a v dalších sporných a separatistických regionech v postsovětském prostoru. Podle aktuálních průzkumů voličských preferencí se Jobbik umísťuje na druhém místě hned za vládoucí stranou Fidesz Viktora Orbána.

Zapouštění kořenů v Polsku

V Polsku, které má ze všech zemí Visegrádu z historických důvodů k Rusku nejkritičtější vztah, byly proruské tendence dlouhodobě na okraji zájmu. Subjekty, jež lze označit za národněpopulistické, včetně vládnoucí konzervativní strany Právo a spravedlnost (PiS), zastávají spíše opačný narativ. Ruská otázka je v této straně vnímána silně negativně. A to až do té míry, že mnozí představitelé PiS (například současný ministr obrany Antoni Macierewicz) dokonce zastávají názor, že letecká tragédie ve Smolensku v roce 2010, během níž zahynul prezident Lech Kaczyński a téměř celé nejvyšší velení polské armády, byla zinscenována ruskými bezpečnostními složkami.

Polská společnost zůstává ve vztahu k transatlantické orientaci a negativnímu přístupu k Rusku prakticky monolitická. Po referendu o připojení Krymského poloostrova k Rusku, kdy Moskva zahájila informační ofenzivu ve snaze opanovat mediální a politický prostor na Západě, se aktivity proruských subjektů nevyhnuly ani Polsku. Mezi nejznámější z nich patří strana Změna (Zmiana), založená v roce 2015 a vedená bývalým členem rolnícko-populistické strany Sebeobrana (Samoobrona) a publicistou Mateuszem Piskorskim. Ten popírá přímé angažmá Ruska na Ukrajině a zároveň obhájuje podporu Moskvy proruským separatistům, kteří údajně čelí represím ukrajinských nacionalistů. Změna se pokouší vykreslovat současnou vládu na Ukrajině jako nelegitimní a využívá přitom značného protiukrajinského sentimentu u části polské populace. Ten má kořeny například v událostech, jako byl tzv. Volyňský masakr na přelomu let 1943 a 1944, kdy ukrajinští nacionalisté zavraždili několik tisíc polských občanů.

Aktivítám Změny nahrávají i současné nálady polské společnosti – podle některých průzkumů veřejného mínění se více než dvě třetiny Poláků domnívají, že Ukrajina

může představovat zásadní ohrožení polské bezpečnosti. Piskorski se netají sympatiemi k Ruské federaci a odmítá evropské sankce vůči Moskvě. Ty údajně poškozují především polské rolníky, což zapadá do logiky určitého agrárního populismu, který má v Polsku kořeny a s nímž má sám Piskorski zkušenosti z doby svého působení v rolnické Sebeobraně. V létě 2016 byl zatčen polskými bezpečnostními orgány a odsouzen na tři měsíce za špionáž pro třetí stranu – podle dostupných informací ovšem nikoli za pro Rusko, nýbrž pro Čínu.

A Česko?

Propojování českých krajněpravicových skupin s prokremelskými iniciativami je patrné především u mimoparlamentní strany Národní demokracie. Ta se pokusila o navázání spolupráce s uskupením Českoslovenští vojáci v záloze proti válce plánované velením NATO (ČSVZ), které se mělo stát paramilitární složkou v rámci jejího projektu Národní domobrany. Jak upozorňuje analytička Lenka Víchová, toto uskupení se již od svého vzniku v říjnu 2015 vymezuje proti západním mezinárodním strukturám. Do jeho čela byl zvolen Marek Obrtel, který NATO označuje za zločineckou organizaci. Nicméně většina členů sdružení se odmítla stát součástí Národní demokracie. Zůstalo tak jen u spolupráce Marka Obrtela s předsedou strany Adamem Bartošem.

V letošním roce navštívila delegace Národní domobrany samozvanou Doněckou lidovou republiku (DLR) na

východě Ukrajiny. Členka Národní demokracie Nela Lísková následně založila „konzulát“ DLR v Ostravě. Národní demokracie se též zapojila do Světového národněkonzervativního hnutí, jež zastřešuje činnost evropských nacionalistických organizací a je napojené na prokremelskou krajněpravicovou stranu Rodina, kterou v roce 2003 založil současný ruský vicepremiér Dmitrij Rogozin.

Pozadu nezůstala ani rovněž mimoparlamentní Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS). Ta se začlenila do koalice evropských nacionalistických uskupení Aliance pro mír a svobodu, jejíž členská základna se do jisté míry překrývá s výše zmíněným hnutím a která též podporuje současnou politiku Ruské federace.

V poslední době se u nás hovoří o aktivitách různých více či méně transparentních webů šířících prokremelskou propagandu. Mluví se též o náporu proruských „trollů“ na sociálních sítích, kteří se snaží vyvolat dojem, že nelze nikomu důvěřovat, a tím údajně podkopávají důvěru v demokratické instituce. Nicméně otázkou zůstává faktický dopad těchto aktivit na formování názorů české veřejnosti. V řadě explicitních kauz lze hovořit o jejich mizivém vlivu. Typickým příkladem byl průjezd americké vojenské kolony Českem v roce 2015, kdy mohutná internetová mobilizace takzvaných prokremelských webů vytvářela dojem, že u nás existuje silný odpor k americké přítomnosti. Ve skutečnosti se však průjezd konvoje nesetkal s žádnými výraznějšími protesty.

Ondřej Šlechta

Krvavá olympiáda – realita a film

Nedávno skončila jedna olympiáda, a pokud bychom se přenesli strojem času o šedesát let nazpátek, právě by začínala druhá. Ocitli bychom se u protinožců v australském Melbourne, kde v rámci boje o medaile došlo k události, jež získala silně politický nádech a později byla dokonce zfilmována.

Poprvé v historii se novodobé letní olympijské hry konaly na jižní polokouli a poprvé v netradiční čas, v listopadu a v prosinci. Pro sportovce a jejich trenéry bylo těžké načasovat správně formu, a pro některé z nich bylo možná ještě těžší srovnat se s tehdejší politickou situací. Svět žil Suezskou krizí a v Budapešti po protisovětském povstání doznívaly výstřely v ulicích. Některé země, jako například Španělsko, Nizozemsko, Libanon nebo Egypt, dokonce své reprezentanty do Austrálie na protest nevyslaly. Zmíněné události totiž silně otráslý jedním ze základních principů olympismu, a sice snahou „zapojit sport do služby harmonického rozvoje lidstva s cílem vytvořit mírovou společnost“. Jak bylo možné pomoci sportu oslavovat mír, když Blízkým východem otřásala válka a v Budapešti se na lampách houpali oběšenci? A právě kvůli povstání v Maďarsku se z jedné facky v olympijském bazénu zrodil symbol sovětského útlačku.

„Krvavá lázeň“

Stalo se to 6. prosince 1956, měsíc po potlačení revoluce v budapeštských ulicích. Do utkání finálové skupi-

ny olympijského turnaje ve vodním pólu proti sobě nastoupila družstva Maďarska a SSSR, přičemž Maďari byli favorité. Mimochodem, Maďarsko je dodnes považováno za velmoc této sportovní disciplíny, ačkoli letos v Riu skončilo až páté.

Vodní pólo má pověst jednoho z nejbrutálnějších sportů, emoce jedou na plné obrátky a málokdo je dokáže udržet na uzdě. Zvláště když ví, že pod vodou nemusí rozhodčí úplně všechno vidět. Není proto divu, že z bazénů pólisti vycházejí poseti modřinami a plní škrábanců. Facek padá při zápasech požehnaně, ta v Melbourne se však stala nejslavnější.

Maďari měli nad Sověty jasnou převahu, rychle se dostali do vedení a sovětským hráčům vidina hanebné porážky zatemnila zrak. Po vstřelení posledního gólu, kterým Maďarsko zvýšilo náskok na 4:0, jeden ze Sovětů ztratil nervy a silně udeřil maďarského hráče do obličeje. Voda se zbarvila do červena a rozhodčí minutu před koncem zápas předčasně ukončil. A to nejen kvůli faulu, ale hlavně kvůli reakci diváků, kteří začali křičet a házet po sovětských hráčích různé předměty. Někteří dokonce přelezli zábradlí a dostali se tak do bezprostřední blízkosti pólistů. Nutno dodat, že většinu diváků tvořili Maďari, kteří do Austrálie emigrovali a při utkání mávali maďarskou vlajkou s vyřiznutým sovětským symbolem. Na zápas tedy pohlíželi spíše jako na možnost vyrovnat si účty a alespoň v něčem Sovětský svaz porazit. Jejich radost se pak

Pokračování na str. 22

Pokračování ze str. 21

prohloubila, když Maďarsko po kontumačním vítězství nad SSSR přidalo výhru nad Jugoslávií a získalo zlatou medaili.

„Szabdság, szerelem“

Taková dramatická zápletká nemohla zůstat bez povšimnutí umělců, ale trvalo dlouhých padesát let, než jí vyrostl filmový pomník. *Szabadság, szerelem* (Svoboda a láska) je nejen název básně Sándora Petöfiho, ale také filmu maďarské režisérky Krisztiny Goda z roku 2006, jenž

Foto: Pixabay

pateticky vypráví melbournský příběh. Zápas Maďarska se SSSR je zde brán jako boj dobra se zlem, případně jako boj Davida s Goliášem. Sověti neumějí hrát fair play a Maďary neustále topí, kopou, škrábou. Pro maďarské hráče, z nichž někteří se účastnili budapeštských událostí, znamená utkání víc než jen obyčejný zápas. Je to boj za pravdu, lásku a svobodu. Pólisté bojují za svou okupovanou vlast a mstí všechny mrtvé, které viděli na budapeštských ulicích. Je to velký filmový příběh, ale překrucuje realitu, která se bohužel (nebo bohudík?) tolika velkými ctnostmi

nehemží. Film dává melbournskému zápasu jiný rámec – takový, jaký se mnohým líbí a chtějí mu věřit. Ale jak to bylo doopravdy?

Nechme nejprve promluvit Ervina Zádora, hráče, který dostal onu osudnou ránu: „Necítili jsme vůči nim žádnou zášť. Za to, co dělali sovětsí vojáci s Maďarskem, nemohli sovětsí hráči. V bazénu se stala věc, která se mohla udát kdekoliv, nemusela z toho být senzace. Ta se z toho stala, protože to bylo v době olympiády a měsíc po revoluci.“

Maďarům nešlo o pomstu, chtěli jako všichni sportovci podat co nejlepší výkon a vyhrát. Samotní hráči neměli moc ponětí o budapeštských událostech. V době, kdy revoluce vypukla, byli na soustředění kdesi v horách a do Austrálie odjížděli rovnou odtud. Ne že by o bojích v Budapešti vůbec nevěděli a neotřásly jimi. O opaku svědčí i fakt, že mnozí z nich se zpátky do Maďarska nevrátili. Utkání bylo protkáno emocemi a Maďaři nastupovali s tím, že chtějí Sověty k násilnostem vyprovokovat, proto kromě míče vzduchem létaly i nadávky. Nicméně maďarští hráči zápas brali více sportovně než politicky. Pokud by se chtěli mstít, udeřil by spíš maďarský hráč sovětského než naopak.

Jakmile rozhodčí zápas ukončil, hráči odcházeli klidně do šaten. Mela se strhla až v hledišti. Zde je třeba zdůraznit, že sportovní utkání předvádí divákům něco na způsob divadla, a ti si ho interpretují podle svého. Například podle politických událostí (nezapomeňme, že v hledišti byli převážně maďarští emigranti), a zápasu přikládají mnohem větší váhu, než ve skutečnosti má.

Jedna dobře mířená facka v nesprávnou chvíli rozpoutala vášně, které dokážou rozvířit atmosféru i po šedesáti letech. Je snazší a pro potřeby filmu jistě zajímavější pohlížet na starou událost v olympijském bazénu černobíle – zlí sovětsí okupanti utlačují chudáky Maďary. Ale sport přece jenom není běžný život, a je dobře, že ani samotní sportovci ho tak nevnímají.

Alena Mikolášková

Polská literární reportáž zapouští kořeny v Česku

Již devět let trvá české „dobrodružství“ s polskou literární reportáží. Za tu dobu byly do češtiny přeloženy texty desítek reportérů včetně dobře známého autora knih o Čechách Mariusze Szczygiela. Kromě toho se uskutečnila i řada setkání, během nichž se zájemci o literární reportáž mohli s předními polskými autory seznámit naživo.

Od roku 2007, kdy nakladatelství Dokořán a Jaroslava Jiskrová – Máj společně vydala reportážní knihu Mariusze Szczygiela *Gottland*, měl fenomén polské literární reportáže příležitost se na české scéně bezpečně usadit. Jak postupně přibývalo přeložených textů (ačkoli žádný nedosáhl závratné popularity *Gottlandu*, který v roce 2015 oslavil již dvacátý dotisk), dostali čtenáři příležitost zaznamenat, že se nejedná o jednoho či dva výjimečné autory, ale o celou „školu“.

Na popularizaci literární reportáže u nás mají kromě nakladatelů a překladatelů zásluhu také Polský institut v Praze a Knihovna Václava Havla. Právě na půdě těch-

to institucí se v uplynulých letech odehrálo úctyhodné množství autorských setkání. Na jaře 2015 je doplnila konference uspořádaná Katedrou středoevropských studií v prostorách mateřské Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a Polského institutu, na níž kromě autorů vystoupili také literární a mediální teoretici. Díky tomu se diskuse o literární reportáži posunula z debat nad konkrétními texty ke snaze tento fenomén podchytit, popsat a přirozeně také porovnat polskou situaci s českou.

Hmatatelným výstupem završujícím nejen toto setkání, ale také všechny ostatní aktivity okolo polské literární reportáže, je kolektivní monografie *Fenomén: Polská literární reportáž* vydaná nakladatelstvím Karolinum v roce 2016. V Česku působící autorky v ní doplnili dva odborníci z Polska a v knize prostřednictvím rozhovorů promlouvají i samotní reportéři.

Ačkoli se jedná o odbornou studii, bylo by chybou se knize vyhnout s pocitem, že je určena pouze odborníkům. Může totiž být přínosem také pro další dvě – z hlediska péče o životnost žánru významnější – skupiny osob:

čtenáře literární reportáže a její potenciální autory. Jednotlivé části monografie totiž poskytují vhléd jak do společenského, uměleckého a publicistického kontextu, tak přímo do reportérské „kuchyně“. Přináší tak možnost vnímat jednotlivé reportážní texty neizolovaně, ve vzájemných souvislostech. Literární reportáž není a nemá být uměleckým dílem ze slonovinové věže. Jedná se naopak o aktivní (místy snad až aktivistický) autorský příspěvek k polyfonně vnímané skutečnosti s ambicí působit na čtenáře a potenciálně ovlivňovat stav věcí. Proto je žádoucí mít přístup k jejímu širšímu rámci, který přesahuje jednotlivé texty.

Několik úhlů pohledu

V první části monografie představuje polonistka Michala Benešová genezi polské literární reportáže od 19. století do dnešní doby, její specifickou pozici na hranici beletrie a žurnalistiky i šíří témat, jimž se v současnosti polští reportéři věnují. Obdobným otázkám se věnuje i příspěvek Igora Borkowského z Vratislavské univerzity, který se bohužel do značné míry překrývá s předchozím textem.

Přináší však důležitou informaci o redakcích, v nichž se dnes reportáž pěstuje – kromě přílohy *Duży Format* deníku *Gazeta Wyborcza* je to především týdeník *Polityka*. Jeho reportážní škola, jak upozorňuje Borkowski, má oproti *Gazetě* svá specifika. Kromě toho upozorňuje na fakt, že mnoho autorů nejmladší generace dnes píše své reportáže rovnou pro knižní vydání (především v nakladatelství Czarne), a neprochází tak „ohněm“ redakční práce. Velmi přínosný je příspěvek Lucie Zakopalové mapující situaci (literární) reportáže v Česku, a to ve dvou ohledech: věnuje se jak vlastní domácí tradici, která je spíše skromná, tak recepci (překlady a recenze) polských textů vydaných u nás. Jedná se o vůbec první takto rozsáhlý pokus identifikovat v českém prostředí zárodky, z nichž by jednou třeba mohla vyrůst nějaká zdejší forma literární reportáže.

Následující oddíl přináší dva analytické texty – jeden je věnovaný žánrové charakteristice reportáže; druhý, nazvaný přiléhavě *Jazyk ve službách reportéra*, její jazykové stránce. Na mnoha příkladech vybraných z českých překladů demonstrovuje, pomocí jakých jazykových prostředků se reportáž staví, jak se ohledává téma a vytváří struktura reportáže. Může proto posloužit i jako kuchařka pro aspiranty tohoto žánru. Obecné analýzy doplňují dvě případové studie: rozbor v češtině dostupných knih *Izrael už se nevznáší* Pawła Smoleńského a *Akvarelů pro Mengeleho* Lidie Ostalowské.

Závěrečná část knihy nechává prostřednictvím rozho-

vorů promlouvat samotné reportéry – kromě už zmíněných například Wojciecha Tochmana nebo dnes již bývalého šéfredaktora přílohy *Duży Format* Włodzimierze Nowaka. Na samotný konec je zařazen rozhovor s Magdalenou Budzińskou, vedoucí redaktorkou reportážní edice nakladatelství Czarne. To se specializuje na tzv. non-fiction literaturu a svým příkladem svědčí o popularitě, již se v současné době tento žánr v Polsku těší.

Rozhovory s jednotlivými autory se uskutečnily převážně u příležitosti jejich návštěv v Česku. Předpokládají u čtenáře určitou obeznámenost s tématem, proto je namístě si nejprve přečíst přinejmenším zmíněnou úvodní stať Michaly Benešové, na niž některé otázky přímo navazují.

Česko hledá reportéra

Polská literární reportáž možná již brzy získá mladšího sourozence. Jak na říjnovém setkání s reportéry v Knihovně Václava Havla prozradila spisovatelka Ivana Myšková, literární časopis *Host* má v úmyslu iniciovat vznik českých literárních reportáží a již oslovil několik autorů, mimo

jiné právě Myškovou. Recenzovaná monografie jim může posloužit jako jakýsi průvodce po krajině literární reportáže, a to zvláště z toho důvodu, že jsou v ní shromážděny poznatky a úvahy z několika let plných autorských setkání i odborných seminářů.

Jednou z klíčových myšlenek knihy je ta o hlavním poslání literární reportáže, která má nikoli informovat, ale pochopit, vcítit se. Reportér svým hrdinům především naslouchá, snaží se zprostředkovat čtenáři jejich svět, navodit empatii. Na základě zjištěných faktů vytváří pomocí literárních prostředků jakousi esenci skutečnosti – barvitou a intenzivní a přitom stále absolutně pravdivou. Čtenářova důvěra v autentičnost a pravdivost reportáže je ostatně podmínkou existence tohoto žánru. Pokud

by nebyla naplněna, text by ztratil svou sílu a zapadl kamsi do pomyslného regálu s beletrií.

Výrazným znepokojivým rysem dnešní společnosti nejen v České republice je její hluboké a čím dál nesmířitelnější rozdělení. Právě literární reportáž může být prostředkem, který pomůže tuto společenskou propast zmírnit nebo překlenuout. S úctou, respektem a pochopením k jinému názoru, postoji druhého člověka, s možností na chvíli pocítit, jaké je „chodit v jeho botách“.

Fenomén: Polská literární reportáž

Michala Benešová, Renata Rusin Dybalska, Lucie Zakopalová a kol., Praha: Karolinum 2016.

Anna Plasová

Ke skautům na Staromák na kafe...

A nejen na kafe. Taky na přednášku, debatu, výstavu nebo divadelní představení. Už tomu budou dva roky, co se Skautský institut přesunul na Staroměstské náměstí do domu U Zlatého rohu. Jde o jeden z dlouho opuštěných radničních domů ze 14. století, které stojí v samém srdci pražského historického centra. Současné vedení magistrátu se rozhodlo prázdné a na údržbu nákladné objekty využít. Skauti byli pro něj dostatečně seriózním partnerem pro to, aby realizovali jeho záměr přivést do centra města kromě turistů i společenský život.

Dům U Zlatého rohu je součástí bloku domů, jež sousedí se Staroměstskou radnicí a zároveň tvoří celou jednu stranu Malého náměstí, které ke Staroměstskému náměstí přiléhá. Domy vlastní pražský magistrát, jenž pro ně více než deset let marně hledal využití, když jednotlivé projektové záměry postupně selhávaly. Magistrát v těchto historicky cenných budovách původně sídlil, než si pronajal Škodův palác na Jungmannově náměstí.

Od té doby se v prostorách zejících prázdnou utápěly miliony korun ročně, jen aby budovy zůstaly v dobrém stavu. Nevydařil se plán prodeje, kdy chtěl developer proměnit památkově chráněné domy v hotely. Ani návrháře Blance Matragi se nepodařilo realizovat rekonstrukci budov, byť vyhrála výběrové řízení a uzavřela s městem smlouvu na několik let. Výhledově by prý měla dostat výpověď restaurace spojená s lobbistou Romanem Janouškem, jež sídlí v jednom z domů nazývaném U Minuty. Nicméně stále hrozí plán bývalého osazenstva magistrátu na přestavbu radničních domů na luxusní byty. Zatím je však naštěstí odsunutý na neurčito.

Prolínání světů

Skauti jsou prvními vlaštvkami, které se usídlily v opuštěných prostorách a zpřístupňují je veřejnosti. Magistrát kromě toho již před nějakým časem uzavřel smlouvu s Uměleckoprůmyslovým muzeem, které své vlastní kancelářské prostory rekonstruuje a možnost výhodného podnájmu uvítalo. Dalším adeptem k pronájmu, vzhledem k lokalitě za symbolickou cenu, je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. V minulosti byly prázdné prostory využity i k po-

řádání nárazových akcí, jakými jsou třeba Designblok nebo Famufest.

Garantem záměru magistrátu propojit v rámci pronájmu radničních domů více oborů je Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy (IPR). Prolínat by se zde měly oblasti kulturní, akademická, komunitní, veřejná i soukromá. Do jednoho z domů se podle plánu mělo také přesunout sídlo IPR. Nicméně v současnosti prochází institut bouřlivým obdobím, a není zcela jasné, zda se podaří udržet směr nastavený jeho odvolaným ředitelem Petrem Hlaváčkem.

Hrdinové války

Na vybavení nových prostor U Zlatého rohu získali skauti potřebné prostředky v crowdfundingové sbírce. Pronajaté místo tak mohli téměř okamžitě využívat. Provozovatelem Skautského institutu je zapsaný spolek Junák – český skaut, který sídlí na Senovážném náměstí. Nicméně institut má autonomii v plánování

programu v domě U Zlatého rohu i v realizaci svých vlastních projektů. Kromě veřejných debat, seminářů a nově i divadelních představení připravuje Skautský institut také dlouhodobé vzdělávací projekty. Velmi zajímavým počinem je v tuto chvíli již realizovaný projekt nazvaný Hrdinové války. Jedná se o on-line databázi sedmi set skautů a skautek, kteří byli zabiti v letech 1938 až 1945. V rámci projektu mají účastníci zmapovat osud skautů, kteří byli během druhé světové války perzekuováni za prosazování hodnot, jimž věřili. Organizátoři tak chtějí oživit paměť týkající se skautingu v Čechách a na Moravě, ale také představit širší veřejnosti zajímavým způsobem hodnoty, jež sdílí skauti na celém světě. Projekt je totiž nastaven na participaci badatelů i z řad neskautecké veřejnosti.

Realizátoři projektu z několika zdrojů sestavili jmenný seznam obětí a mapu, která odkazuje na dohledatelná místa jejich činnosti. Připravili také webový manuál, jenž pomáhá nalézt informace k jednotlivým jménům. Postupně se tak kousek po kousku skládá narativ, který má být inspirací a připomínkou často již zapomenutých hrdinů. Tímto způsobem skauti šikovně propojují vlastní aktivity a poslání s udržováním čilého života za účasti široké veřejnosti ve staroměstském domě U Zlatého rohu.

Prostory Skautského institutu využívá ke svým debatám i Demokratický střed. Takto letos v březnu diskutovali Robert Pejša, Tomáš Fošum a Martin Gonda (zleva) o slovenských volbách.

Foto: Kateřina Hamplová

A co dál?

Ředitel Skautského institutu Miloš Říha se k roli organizace vyjádřil následovně: „Věříme, že hodnoty, na nichž skauting stojí, sdílíme s mnoha dalšími neziskovými organizacemi a institucemi. Ve spolupráci s nimi připravujeme dramaturgii, která se bude věnovat tématům, jako jsou

výchova a vzdělávání, občanská angažovanost, vztah k veřejnému prostoru, paměť a mladí lidé, tvořivost a tolerance.“ Po téměř dvouletém fungování jako prostředník při propojování různých oblastí občanského sektoru lze konstatovat, že institut se své role zhostil na výbornou.

V současné době jedná s magistrátem o pronájmu na další čtyři roky. Nezbyvá než držet palce, aby vedení města i nadále dávalo přednost občanskému sektoru před budováním luxusních bytů nebo hotelů na velmi lukrativním místě.

Kateřina Hamplová

Čajování před sametovou revolucí

V Česku jsou dnes stovky čajoven rozličného stylu, kde si lze dopřát čerstvě sklizené čaje z celého světa. Ne vždy tomu tak však bylo.

Československý komunistický režim se vyznačoval mimo jiné čajovou bídou. Pro naprostou většinu občanů znamenal čaj toliko něco teplého obarveného v hrnku ke snídani, nebo tmavou oslazenou kapalinu tekoucí z kovových várníc v jídelnách a na pionýrských táborech. Rozhodně se nejednalo o nápoj vhodný pro návštěvy. Šlo spíš o pití k jídlu, na výlet a proti nachlazení.

Čaj se do socialistického Československa hojně dovážel ze SSSR, dále pak z Indie, Cejlonu, Vietnamu a Číny. Dovoz byl monopolní záležitostí a zajišťoval jej národní podnik Balírny obchodu. V moravské Jemnici pak velký závod vytvářel čajové směsi a v sypaných i sáčkových variantách je v papírových krabičkách nebo plechovkách distribuoval. Na pultech špatně zásobovaných potravinových prodejen byly k mání standardní směsi převážně černých čajů. Jejich kvalita byla průměrná – nebyly špatné, ale nedaly se od nich čekat žádné zázraky. Šlo o levné lístkové nebo drcené čaje. Zelené čaje se na regálech nacházely v menšině, ale relativně kvalitní čínské a vietnamské sorty v čisté nebo jasmínové variantě byly k sehnání povětšinou v hezkých plechových dózách. Obecně však platilo, že jelikož čaj za komunismu nepředstavoval požitkářský ani sběratelský artikl, nevěnoval mu tehdejší „marketing“ příliš energie. Vážený čaj po druhé světové válce postupně mizel z tuzemských obchodů a do módy se vrátil až v 90. letech.

Čaj v ponožkách

Čaj v lepší kvalitě si lidé vozili z východního Německa, Maďarska a občas i z Polska. Nežádka se pašoval skrytý v ponožkách nebo jiným rafinovaným způsobem. Oblibě se těšily hlavně plechovkový Earl Grey, Darjeeling a Assam, které u nás nebyly k dostání. Kdo cestoval do zemí Sovětského svazu nebo byl poctěn návštěvou z těchto končin, mohl se setkat se zajímavějšími druhy převážně černých a červených čajů z ruského Krasnodarsku, Arménie, Ázerbájdžánu a vyhlášené Gruzie. V SSSR se šlo též přiučit v praktikování tradičního samovaru. Leckdo si jej i koupil či jím byl obdarován. Málokdo však dodnes ví, jak se správně používá, a tak levné i drahé kovové varny zapadají prachem v prosklených vitrínách, na půdách a v krámech se starožitnostmi.

Západní typy balených čajů šlo za totality získat s náročně nabytými bony po vystání dlouhé fronty před Tuzexem, kde se objevovaly značky Twinings, Douwe Egberts a Lyons. Plechovky od těchto většinou černých čajů jsou dnes hodnotnými artefakty pro sběratele čajových propriet. Také v prostorách Domu potravin v Praze

nebo v exkluzivních potravinových obchodech Eso se sem tam nabízejí zahraniční krabičkové čaje. V 80. letech se na Národní třídě v Praze otevřel podnik Káva a čaj, který jako jediný nabízel pestřejší výběr čajů z různých končin světa.

Co se týče spotřeby na osobu, tak Československo ve východním bloku výrazně zaostávalo za Sovětským svazem a Polskem. Ještě začátkem

Foto: Pixabay

90. let, kdy nastal boom novodobých českých čajoven, byly polské krámy plné čínských zelených a červených Qimenů, Yunnanů, jasmínových čajů, konzumních Wulongů a tmavých Puerů, o čemž se nám zde ani nesnilo.

Pokračování na str. 26

Pokračování ze str. 25

Kvalita alespoň na papíře

S čajovou literaturou to bylo za minulého režimu o poznání lepší než se samotným čajem. Kdo se chtěl v české kotlině obehnané ostnatým drátem vzdělávat a seznámit s čajovou kulturou, mohl sáhnout hned po několika knihách. Jednalo se například o *Malý receptář kávy a čaje* od Vlado Buriana. Vyšel v roce 1970 a stál šest korun. Pojednává mimo jiné tom, jak se ve světě pohostinství na jedné straně přátelí a na druhé spolu soupeří čaj a káva.

Asi největším čajovým guru mezi intelektuály byl za komunistické éry spisovatel a vytrvalý sběratel čajů Ludvík Kundera. Všichni, kdo se s ním znali a popíjeli u něho hřejivé nápoje, na něj nedají dopustit a váží si všech zkušeností, které jim předal. Ač Kundera za čajem do Asie zřejmě nikdy necestoval, jeho vypitý, načtený a částečně vysněný čajový svět nezapře umělecký talent a pravdivé porozumění Čajové cestě. Své takřka celoživotní nadšení pro dobrý čaj a s ním spojené ceremonie shrnul v knize *Piju čaj*, jež vyšla až v roce 2003. Věty a odstavce knihy voní a chutnají jako čerstvě vylouhované nálevy. Ačkoli se v nich ne vždy mluví o čaji, hladí a těší, jako by se z autorových slov vyléval jantarový *Darjeeling* přímo do nahřátého porcelánu. „Mými čajovými náhončími se pak stali přátelé z divadla Husa na provázku, které smělo i v temných dobách hostovat po Evropě... zhusta i v Polsku. A odtamtud mi vozili báječné čínské čaje, zvláště nebetyčný *Yunnan*. Dnes je všude bohatý výběr, nenechte se však oslnit exotickými plechovkami, raději si čichněte k sypanému zboží. Neprohloupíte,“ napsal Kundera.

Velkou zásluhu na popularizaci kvalitní čajové kultury měl polárník,

spisovatel a žurnalista z Mladé fronty Stanislav Bárta, jenž psal od roku 1985 do týdeníku *Svět v obrazech* seriál *Příběhy čajového lístku*. Články vzbudily překvapivě velký ohlas a pan Bárta se stal magnetem pro spoustu čajových nadšenců. Byl mezi nimi také Otakar Dufek přezdívaný Čaki – milovník japonského čaje a s ním spjatých zvyklostí, pozdější student kjótské čajové školy *Urasenke* a první zprostředkovatel porevolučního obchodování s japonskými čajovými druhy.

Zkušenost s čajovou kulturou jihovýchodní Asie zprostředkovávala též hrstka obchodníků, cestovatelů, sportovců, umělců a politiků, která se dostala za železnou oponu. Jedním ze šťastlivců byl fotograf a čajář Zdeněk Thoma, jenž v té době

v roce 1985 v Jilské ulici *Modrá čajovna*, která měla nádech Orientu a dobrodružství. Stačil k tomu její název, několik lampiónů a bambusů a dámská obsluha v indických dlouhých hábitech. Atrakcí zde byla velká socha želvy, jež vyvolávala atmosféru tajemných příběhů. V nabídce byly maximálně tři druhy čaje a sušenky. Scházeli se zde cestovatelé, spisovatelé a mládež, jež se vyhýbala alkoholu. Pohostinství s chabým výběrem nevydrželo ani dva roky a změnilo se na běžný restaurant.

V říjnu 1987 bylo pod záštitou Vědecko-technické společnosti v Praze založeno Čajové sdružení, jež se jalo propagovat čaj sérií přednášek. Na nich vystupovali mimo jiné cizinci pracující na velvyslanectvích zemí,

v nichž se pěstuje čaj. Velvyslanci asijských států přistupovali k prezentacím velmi svědomitě, donášeli vzorky na degustaci, připravovala se krajová jídla a promítaly se diapozitivy. Politika a ideologie šly zcela stranou. Aktivita Čajového sdružení vyvrcholila čajovou výstavou v Národním technickém muzeu v roce 1988. Ojedinelou výstavu zhlédlo okolo 30 tisíc návštěvníků. Jako by vše směřovalo k čajové polistopadové expanzi... V dubnu 1989 se v Praze uskutečnila snad první veřejná ukázka ortodoxního japon-

ského čajového obřadu v provedení japonské manželky japanologa Karla Fialy. Tečkou za totalitním čajováním bylo třídní školení na hradě Zvíkov, které neslo název *Čajování je vášeň* a konalo se ve dnech 17. až 19. listopadu, tedy na bezprostředním začátku sametové revoluce.

Při vzpomínání na časy minulé by nejen čajoví senioři měli být vděční za to, že se dnes v každém větším městě nachází minimálně jeden obchod, kde se dá pořídit pět druhů jasmínového čaje a deset typů *Darjeelingu*. Dnešní čajová hojnost není samozřejmostí.

Hubert Hátle

procestoval Indii, Tibet a Japonsko. O své cestovatelské zážitky se dodnes dělí na fotografických výstavách a ve vydávaných kalendářích a knihách.

Mezi výrazné osobnosti předlistopadové čajové scény patřil Aleš Juřina, který se po revoluci stal spoluzakladatelem Spolku milců čaje a značky Dobrá čajovna. K čaji jej přivedla jeho elegantní tchýně, světově známá a zcestovalá harfenistka, jež ho při návštěvách hostila vzácnými čaji v porcelánu.

Blýskání se na časy

Jako předzvěst pražského polistopadového čajového boomu vznikla

1966 – klíčový rok polských dějin

Rok 1966 není v polské kolektivní paměti příliš silně přítomen. Nepatří do notoricky známého výčtu dat jednotlivých vystoupení proti komunistickému režimu, jakými jsou červen a říjen 1956, březen 1968, prosinec 1970 a konečně srpen 1980. Nejde také o příběh, který by náležel do „globálního vyprávění“ o pádu komunismu, v němž figurují postava Jana Pavla II. a hnutí Solidarita. Přitom lze ale tvrdit, že právě tento rok je klíčem k polským dějinám druhé poloviny 20. století, že všechna pozdější vystoupení proti režimu podmiňuje a že určuje do velké míry podobu polské společnosti i dnes.

Prvním, kdo si uvědomil důležitost tohoto data, byl kardinál Stefan Wyszyński, tehdejší hlava katolické církve v Polsku. V roce 1966 mělo uplynout tisíc let od křtu knížete Měška I., tedy události, která je nejenom

už tři roky vězněn, který – zdá se – byl zcela poražený, prostě vezme papír, napíše *Představuji si to takto...* a v bodech sepiše plán, který následně zrealizuje.“

Projekt začíná velkolepě a symbo-

Milióny zlotých a prázdný rám

Režim, v jehož čele krátce poté stanul Władysław Gomułka, rychle pochopil nebezpečí spjaté s ponecháním oslav Milénia církvi. Už v roce 1957 se ve stranických dokumentech objevují varování před „ofenzívou zuřivého klerikalismu“. V únoru 1966, tedy krátce před zahájením hlavní slavnosti, prohlašuje nejbližší Gomułkův spolupracovník Zenon Kliszko: „Začal boj o to, kdo má řídit náš národ, kdo má vládnout nad srdci a dušemi lidí. Musíme se na tento boj řádně připravit. Celá naše politická a publicistická aktivita by tuto skutečnost měla zohledňovat“.

A tak vznikl plán „protioslav“, které namísto se-pjetí dějin národa s křesťanstvím měly celebrat tisíc let státnosti, návrat současného Polska k „piastovskému“ ideálu a slovanské bratrství (tomu velmi napomohla skutečnost, že Měšek přijal křest prostřednictvím Prahy, nikoli Německa). Ve snaze překonat Wyszyńského projekt komunisté neváhali investovat opravdu obrovské prostředky. Některé z nich velmi smysluplně – jako v případě hesla „tisíc nových škol na Tisíciletí“, jindy dost bezhlavě. Historik Antoni Dudek vypráví o milionech zlotých, které státní televize utratila za nákup amerických

filmových hitů. Měly být promítány v době konání jednotlivých církevních slavností. Soudruzi dokonce uvažovali o pozvání Beatles do Polska...

Režim samozřejmě přistoupil i k drastičtějším krokům. Hlavním a nejznámějším bylo opakované „zatčení“ ikony Panny Marie – Královny Polska z Čenstochové. Kardinál Wyszyński rozhodl, že tento pro Poláky nejposvátnější obraz navštíví v rámci Milénia každou farnost v zemi.

Pokračování na str. 28

Kláster Jasna Góra v Čenstochové.

Foto: Wikimedia Commons/Reytan

začátkem christianizace Polska, ale také je všeobecně považována za okamžik vzniku polské státnosti. Wyszyński si význam tohoto data uvědomil v okamžiku, kdy církev čelila tvrdému tlaku ze strany režimu a kdy on sám pobýval v internaci. Uvězněný a bezmocný Wyszyński začal vytvářet plán Velké novény, jak nazval devítileté období „národní duchovní přípravy“ na Milénium. „Ta scéna je vlastně neuvěřitelná,“ říká sociolog Michał Łuczewski. „Člověk, který je

lický: od mnohasettisícového davu věřících, kteří se shromáždili na svátek Nanebevzetí Panny Marie v srpnu roku 1956 v Čenstochové. Vedle vyhlášení Velké novény tam na ně čekalo symbolické prázdné křeslo primase Polska – Wyszyński byl stále ještě internován. Šlo o první masovou „nestraničskou“ akci v poslední fázi stalinismu. „Nikdy v životě jsem neviděl tolik lidí najednou,“ napíše ve své zprávě viditelně otřesený místní velitel StB.

Pokračování ze str. 27

Režim se snažil tento projekt všemožně překazit. Odkláněl například na poslední chvíli kolonu vezoucích obraz tak, aby lidé stojící podél trasy čekali marně. Nakonec, když byly dosavadní metody shledány příliš měkkými, rozhodl Gomułka o násilném zákroku. Obraz byl „zadržen“ a odvezen „tam kam patří“, tedy do kláštera v Čenstochové, a od té doby byl dobře hlídán. Avšak i v tomto okamžiku se Wyszyński ukázal jako bystřejší hráč než jeho protivníci: vše pokračovalo podle plánu, jen po polských farnostech putoval tentokrát prázdný rám, který všem připomínal, že národ a vláda stojí na opačných stranách barikády...

Souboj titánů

Co bylo v sázce během tohoto „souboje titánů“ mezi primasem a prvním tajemníkem Polské sjednocené dělnické strany (PZPR)? Byl to, slovy Marcina Zaremby, „závod o srdce a duši lidu“. Období let 1939–1956 bylo, jak píše Andrzej Leder, obdobím největší revoluční proměny polské společnosti. Nic na tom nemění fakt, že šlo o proměnu vnucenou zvencí a realizovanou pomocí genocidních praktik dvou totalitních režimů. Zmizení Židů (tedy polské střední třídy) v čase druhé světové války, obrovské přesuny obyvatelstva a následná gigantická migrace z venkova do měst v dobách stalinismu – to všechno způsobilo, že na konci polské „promlčené revoluce“ byla společnost naprosto odlišná od té z roku 1939. Právě na toto „nové Polsko“ směřoval svou činnost Wyszyński.

Co je podstatné, přípravy na Milénium neměly jakýkoliv explicitně politický náboj. Jednoduchý seznam „slibů národa“, které podle Wyszyńskiego slov mají „prostoupit naší krví, našimi myšlenkami, naší vůlí a city, každým naším činem“, se týká jednotlivých zásad křesťanského života. Přesto však pro totalitní režim, který si nárokoval vládu nad myslí a city obyvatelstva, šlo o hozenou rukavici. Svoji roli v tom hrálo i Wyszyńským zdůrazňované sepjetí polské identity s katolicismem, ztělesněné kultem Panny Marie jako „Královny Polska“. Podle Michała Łuczewského

a řady dalších sociologů zkoumajících polskou společnost byl teprve v tomto období, především vlivem Velké novény, dovršen i proces nacionalizace nejnižších vrstev společnosti, převážně venkovského původu. Byla to ovšem národní identifikace mnohem bližší vizi Wyszyńskiego než Gomułka...

Podstatu střetu nechtěně shrnul sám první tajemník, jenž ve vzteku po dalším nezdařeném pokusu zastínit církevní milenijní slavnost v Poznani, zaútočil na „předsedu episkopátu“ hlásajícího protistátní teze, „že „tento národ zvládl fungovat bez krále, premiérů či ministrů, ale nikdy nebyl zbaven svých pastýřů“. Gomułka tím dokonale vystihl představu, kterou o sobě sám Wyszyński měl: vnímal se v duchu starobylé polské tradice jako *interrex*. Tato funkce příslušela v dobách První Rzeczpospolity právě primasovi a byla „aktivována“ v době, kdy země neměla krále (starý král zemřel a nový nebyl ještě zvolen). „Tento nezodpovědný pastýř pastýřů bojující proti našemu lidovému zřízení staví svoji chorobnou představu o duchovním panství nad naší zemí výše než suverenitu Polska,“ hřímal Gomułka v Poznani. Zmínil také „protisovětskou“ a „protistátní“ mentalitu Wyszyńskiego.

Ta poslední adjektiva byla zřejmě narážkou na hlavní propagandistický triumf vlády proti církvi. Šlo o slavný dopis, který polská biskupská konference zaslala v roce 1965 svým německým protějškům. Objevilo se v něm legendární prohlášení vztahené k období druhé světové války: „Odpouštíme a žádáme o odpuštění“. Po zveřejnění dopisu se rozpoutalo peklo: vláda doufala, že stále bolestivé vzpomínky na válku pomohou diskreditovat církev jako takovou. Nicméně, jak se ukázalo, ani silný protiněmecký resentment nebyl v daném okamžiku schopný zastínit celkové naladění společnosti. Když celé Polsko pokryly propagandistickými plakáty s jediným heslem „Neodpustíme“, na mnoha místech lidé dopisovali „...Katyň“.

Notabene Wyszyński ve svém kázání, které pronesl v Poznani jen několik hodin po Gomułkově útoku, se ani slovem nevztáhl k prvnímu tajemníkovi, straně ani politickému zřízení.

Toto povýšené ignorování uzurpátorské moci dovádělo režim k šílenství. Jak říká Antoni Dudek, církev vytvořila alternativní, paralelní realitu. „V roce 1966 nebyla ještě žádná politická opozice. Nevytvořily ji koncily ani nepokoje v letech 1968 a 1970. Jedinou silou existující VNE systému byla církev.“

Mimo hlavní proud

Na závěr stojí za to se zamyslet, proč rok 1966 nepatří do kanonického vyprávění o polské cestě ke svobodě. Podle publicisty Piotra Semky svůj podíl na opomíjení tohoto roku měl důraz na „lidový“ charakter oslav a „lidový“ duch polského katolicismu, který razil Wyszyński. Jeho akcent na tradiční formy zbožnosti a úzké sepětí národa a náboženství stál v protikladu nejenom k oficiální doktríně vládnoucí strany. Neměl pochopitelně ani příliš styčných bodů s prostředím disidentů – revisionistů rodícím se v lůně PZPR, ale nebyl vůbec po chuti ani vlivným kruhům katolické inteligence (časopis *Tygodnik Powszechny* a další), které na jedné straně razily spíše vizi dialogu s marxismem a na straně druhé reagovaly na proměny církve v duchu *aggiornamenta*. Wyszyńského projekt tak stál vně dvou hlavních intelektuálních prostředí, jež v pozdější době „vyprávěla“ příběh polské cesty ke svobodě.

Samozřejmě svoji roli hraje též deklarativně apolitický a čistě náboženský charakter Wyszyńského projektu. K otevřenému střetu mezi režimem a katolickou církví nedošlo. Následky roku 1966 byly spíše dlouhodobé: potvrdily pozici církve jako prostoru svobody, definitivně zamezily jakýmkoliv pokusům o otevřené potlačení náboženství režimem a především vchovaly celou generaci lidí, kteří se následně angažovali i v politické opozici. Slovy Antonia Dudka „pro mnoho hlavně mladých lidí byla účast na oslavách milénia životní zkušeností, která jim poskytla svého druhu vakcínu proti indoktrinaci ze strany ateistického a autoritářského režimu“.

Maciej Ruczej

Plzeň mezi průmyslem, kulturou a zapomněním

Plzeň dnes staví svou identitu především na kultuře, ačkoliv většina národa si ji spojuje hlavně s výrazně nachmeleným světlým ležákem. Čtvrté největší město v České republice si prošlo nelehkou historií. Sledovat jeho vzestupy a pády je proto mimořádně zajímavé.

Plzeň byla odedávna centrem západních Čech a občas měla dokonce ambice vyrovnat se Praze. Předurčovala ji k tomu strategická poloha jak v rámci regionu, tak i na hlavní cestě do Bavorska. Disponovala též zemědělským zázemím s nejkvalitnější půdou v oblasti, hlavně v říčních nížinách. Během průmyslové éry pak „vyhrála v loterii“, protože nedaleko města se našla ložiska černého uhlí a železné rudy.

Snad i díky oné skvělé poloze mělo město štěstí na politické a hospodářské elity. Ty si uvědomovaly význam technického pokroku, zvládly lokálně adaptovat inovace přicházející z Prahy i Bavorska a vytvořit vhodné prostředí pro jejich rozvoj. Byly též mnohem smířlivější v národnostních a náboženských otázkách. Proto se jim dařilo začlenit rychle rostoucí židovskou komunitu, která se odvděčila smělými podnikatelskými záměry. Pragmatickým městským socialismem zvládly dokonce vyřešit sociální a národnostní pnutí mezi Čechy a Němci (necelá desetina obyvatel), a to navzdory průmyslovému – a tudíž dělnickému – charakteru města, kde chudí mluvili většinou česky a bohatí často německy. Národnostní třenice přitom zpomalovaly v rozvoji například České Budějovice, město s podobně neotřesitelným postavením ve svém regionu jaké má Plzeň. Smír v západočeské metropoli rovněž podporovala vhodnější skladba průmyslu, jež byla méně náchylná

k výkyvům. Plzeň proto snášela krizová období lépe než jiná města.

Plzeň místo Plzně

Původ Plzně musíme hledat o pár kilometrů jižněji. Tam leží Starý Pl-

zeň největším českým městem, a právě tehdy zde vznikla řada pozoruhodných gotických památek – kostel sv. Bartoloměje, dva kláštery a špitální kostel sv. Máří Magdaleny.

Svou pozici město potvrdilo během husitských válek, kdy zůstalo nejdůležitější katolickou baštou v Českém království. A to navzdory skutečnosti, že si ho husité vyvolili jako jedno z měst, která přežijí přicházející apokalypsu. Trojnásobné vítězství nad husitskými obláhateli se v roce 1467 zúročilo přesunutím pražské kapituly, hlavní katolické instituce v zemi, právě do Plzně. Kapitulka zde

Katedrála svatého Bartoloměje v Plzni.

Foto: Tomáš Fošum

zenec s přemyslovským hradištěm, o němž se první zmínka datuje k roku 976. Na dnešní místo nechal Plzeň přeložit v roce 1295 král Václav II., protože Starý Plzenec měl horší polohu z hlediska obchodních cest a sužovaly ho problémy se zásobováním vodou. Změna se osvědčila a nová Plzeň napojená na hlavní obchodní cestu do Bavorska a dalších německých zemí utěšeně vzkvétala. Stala se po Praze a Kutné Hoře třetím

zůstala až do roku 1561. Navzdory epidemiím, požáru z roku 1507 (popel lehly dvě třetiny města) a habsburskému omezení městských pravomocí prožívala Plzeň první zlaté období. To bylo korunováno devíti slavnými měsíci na přelomu let 1599 a 1600, kdy se do města před morem v Praze uchýlil císař Rudolf II. Renesanční Císařský dům vedle

Pokračování na str. 30

radnice se tehdy stal nejen centrem Českého království, ale také Svaté říše římské.

Po začátku třicetileté války ale došla Plzeň sérii tvrdých úderů, ze kterých se dlouho vzpamatovala. Nejdříve bylo město dobyto českými stavy, později dvakrát neúspěšně, avšak ničivě obléháno Švédy. Válečné události navíc otevřely dveře moru, jenž udeřil roku 1635 a do začátku 18. století se pak ještě několikrát vrátil. Toto pohnuté období dodnes připomíná jeden z prvních projevů baroka ve městě – morový sloup z roku 1681. Kultura i obchod zůstaly na dlouhou dobu v útlumu a s nimi i celé město. Plzeň se vzpamatovala na přelomu 17. a 18. století, ale ještě dalších sto let si musela počkat na výraznější rozvoj.

Plzeňská Belle Époque

Nová zlatá éra přišla až v 19. století. Za purkmistra Jana Kopeckého (ve funkci 1828-1850) Plzeň zbourala hradby a místo nich založila po obvodu centra několik sadů. Roku 1832 tu vzniklo první kamenné divadlo, a symbolicky tím začal rozvoj nejdůležitějšího kulturního odvětví ve městě. Už tehdy byla Plzeň díky svému charakteru jedním z center národního obrození. Kopecký chtěl z města udělat lázně, ale místo toho se prosadily předpoklady pro rychlou industrializaci. Životně důležitou železnici získala Plzeň na počátku 60. let, a z města se stal průmyslový dravec. Industrializace šla po typicky české ose: ve spojení se zemědělským zázemím města vznikl nejdříve potravinářský průmysl a na něj navázal průmysl strojírenský, který pro potravináře vyráběl zařízení. A pak už na rozjetý vlak naskákala všechna ostatní odvětví.

Tři roky poté, co byl východně od centra založen nový měšťanský pivovar (1839), v něm začal pracovat bavorský sládek Josef Groll. Ten spojil bavorský způsob spodního kvašení piva s odlišnými českými surovinami (žateckým chmelem, měkkou místní vodou a světlejším sladem připravovaným anglickou technologií), a vynalezl tak nezaměnitelný plzeňský ležák. Jeho úspěch byl okamžitý, proto

Brána Plzeňského Prazdroje.

Foto: Tomáš Dušek

není divu, že tu do roku 1914 vznikly další tři velké pivovary – Gambrinus, Prior a Světovar.

V roce 1859 hrabě Arnošt Valdštejn založil jihovýchodně od centra pobočku svých sléváren a strojůren, kterou po deseti letech koupil její vrchní inženýr Emil Škoda. Škodovy závody se brzy staly nejdůležitější firmou v českých zemích a díky šikovnému využití velké poptávky po zbraních se zařadily mezi evropské ekonomické giganty.

Plzeň tehdy neuvěřitelně rychle rostla. Mezi roky 1850 až 1910 stoupl počet jejích obyvatel z asi 12 tisíc na více než 80 tisíc, díky čemuž sesadila německý Liberec z pozice druhého největšího města v Čechách. Menší česká města v ní i proto hledala inspiraci pro vlastní modernizaci. Plzeň se za purkmistra Václava Petáka (ve funkci 1892-1917) už snažila být nejen průmyslovým, ale také školským a kulturním střediskem. Centrum Plzně se postupně měnilo v „City“, což přineslo lesk moderního města obklopeného parkovými promenádami, ale také zánik mnoha památek. Například z městského opevnění zůstal jen malý kus na východní straně centra. Řada jich však zůstala (radnice, císařský dvůr, vodojem,

kláštery), a město tak úplně neztratilo kouzlo.

Koncem století rostla kolem parkové promenády lemující centrum města jedna významná budova za druhou (nové divadlo, soud, školy, muzeum, pošta, dělnický dům, měšťanská beseda, sokolovna, synagoga). Plzeň díky tomu vytvořila vlastní verzi vídeňské Ringstrasse a vedle Brna, kterému se ostatně ve své modernizaci velmi podobá, ji adaptovala u nás nejlépe. Město se také snažilo, aby nová infrastruktura doháněla intenzivní zástavbu. Z iniciativy plzeňského rodáka, architekta Františka Krásného tu vznikaly jedny z prvních secesních domů u nás, a začínal zde i František Křížík, který zanechal stopu na městském osvětlení a dopravě. To už však slavná plzeňská Belle Époque spěla ke konci.

Těžké 20. století

Po první světové válce, během níž město utrpělo lidské ztráty nejen na frontě, ale i při výbuchu muniční továrny v Bolevci (202 mrtvých), vznikla v roce 1924 připojením okolních obcí Velká Plzeň, a počet obyvatel překročil sto tisíc. Čím dál výrazněji si Plzeň počínala v kultuře, nečekaně

hlavně v loutkovém divadle (Josef Skupa, Jiří Trnka). Samotné město už však začalo stagnovat, protože doslova vysálo všechny zdroje v regionu a Škodovka měla nejlepší léta za sebou. Plzeň tak nezládla překročit svůj regionální stín.

Po Mnichovské dohodě se z ní na jednu stalo pohraniční město, takže přišla o velkou část svého zázemí. Hospodářské následky sice zmírnil fakt, že se Škodovka stala za německé okupace jednou z nejdůležitějších zbrojovek v říši, na druhou stranu se objevila na spojeneckých mapách jako cíl bombardování. První nálet naváděli Jozef Gabčík, Jan Kubiš a spol. již v roce 1942, ale bomby tehdy napadaly do pole. Další neúspěšný nálet se uskutečnil koncem roku 1944, kdy to omylem odnesl pivovarský komplex. Poté již byli spojenci úspěšnější, přičemž největší útok proběhl až na samém konci války, 25. dubna 1945. Při těchto ničivých náletech zemřelo téměř tisíc lidí. Šestého května pak nastal další důležitý mezník pro identitu Plzně, když ji osvobodila americká armáda v čele s generálem Georgem S. Pattonem. Jenže už o pár let později se o Američanech přestalo mluvit. Mělo se na ně zapomenout.

„Nejameričtější“ české město se však nevzdalo. Prvního června 1953 tu kvůli nenáviděné měnové reformě propukly první protikomunistické manifestace ve východním bloku, za kterými převzaly stáli hlavně dělníci ze Škodových závodů. Policii se nepokoje rychle vymkly z rukou a situaci vyřešily až početné ozbrojené posily, které vzpouru nemilosrdně potlačily. Na následky střelby zemřeli dva demonstranti, odsouzeno bylo 331 osob a k zemi šel pomník T. G. Masaryka na náměstí Republiky. Ostatní velká města se k nepoko-

jům nepřipojila, takže i na tuhle jedinečnou kapitolu z plzeňských dějin se mělo zapomenout. Jako vnější projev komunistického režimu začal elegantní město obkružovat prstenec vykořeněných panelákových sídlišť, jež dotvořila dnešní hranici města. Plzeň trpěla přerušným spojením s Německem a chřadla na těle i na duchu. Zešedla a stala se zraněným městem.

Nový začátek

Po roce 1989 však dostala Plzeň novou šanci. Kultura se stala vedle piva nejdůležitější součástí místní identity a průmysl přežil transformaci. Město od té doby znatelně prokouklo, opravilo se historické centrum a nezapomnělo se ani na formující industriální dědictví. V areálu Škodovky vzniklo oblíbené Techmania Science Center, v Prazdroji pivovarské muzeum, v továrně na čokoládu největší fitness ve městě a pro kulturní účely byla adaptována mimo jiné místní papírna. Znovu nalezenou polohu v dopravní

síti potvrdila dálnice na bavorský Norimberk. V roce 2015 se Plzeň blýskla jako Evropské hlavní město kultury. Díky tomu například postavila další nové divadlo a nevyužívané provozy elektrických podniků přestavěla na kulturní a kreativní centrum.

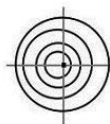
Poslední zprávy hovoří o rekonstrukci nádraží a jeho okolí, které jsou dnes spíše pro ostudu. Nutno také dodat, že pivní tradici tu rozvíjí i pět nových minipivovarů. Plzeň, dnes se 170 tisíci obyvatel po Praze, Brně a Ostravě čtvrté největší město v zemi, si dvacet sedm let po revoluci nevede zle. Je centrem stejnojmenného kraje, který patří spolu se Středočeským a Jihomoravským mezi vůbec nejbohatší. Především však má budoucnost ve svých rukou, navíc už jí nikdo nezakazuje vzpomínat na americké vojáky nebo protikomunistické protesty. Uvidíme, zda to zvládne přetavit v nové zlaté období.

Jan Holovský

Plzeňské hlavní nádraží.

Foto: mapio.net

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Vycházíme již od roku 2012

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Připravujeme:

- Střední Evropa a migrace
- Rakousko po prezidentských volbách
- Zraněné město Vilnius